

II. DÁVID FERENCZ IRODALMI EMLÉKEI.

I.

ELEGIA,

SCRIPTA AD EXIMIVM

D. Franciscum, I. V. Doctorem, ac Vicarium Ecclesiae Albensis in Transsylvania, necnon Ecclesiae Musnarum, Dominum et Mecaenatem suum semper colendum, a Francisco Daudidis Colosuarino.

Cui praeposita est Epistola eiusdem ad insignem pietate et eruditione uirum,
Casparum Pesthinum, Consiliarium ac Protonotarium Locumtenentis Regiae Maiestatis
in Vngaria. 1550.

INSIGNI PIETATE ET DOCTRINA PRAEDITO uiro, Gaspari Pesthino, Consiliario ac Protonotario Locumtenentis Regiae Maiestatis in Hungaria. S. D.

Cum sciam te, uir humanissime, inde ab initio semper fuisse studiosum uerae religionis et concordiae Ecclesiarum in Transylvania, non dubito, quin nunc in tantis aerumnis Ecclesiae semper doleas et ingemiscas. Etsi uero uides non esse humani consilii auertere haec tanta mala, tamen te consolaris exemplis, quae in sacris literis ostendunt Deo curae semper fuisse Ecclesiam. Et reuera ingentis misericordiae Dei est, quod conseruantur reliquiae Ecclesiae in his tantis ruinis imperiorum et politiarum. Hic enim praebet suae Ecclesiae aliqua Halcyonia, ut in mediis tempestatibus possit propagari uerbum Dei et Sacramenta recte administrari. Ac profecto digni sunt ii, ut euitentur tanquam pestes generis humani, qui hanc magnam et ineffabilem Dei bonitatem non agnoscunt, nec Deum inuocant, nec petunt mitigationem harum calamitatum, sed putant omnia ista casu fieri. Nos uero in Ecclesia scimus illud Salomonis uerum esse: Cor Regis in manu Dei est. Hic enim reprimit furores et tyrannidem Turcicam, ne penitus extirpentur reliquiae Ecclesiarum. Decet itaque, nos hanc summam bonitatem Dei admirari, et illi gratias agere pro his tantis beneficiis, ne Deus propter nostram ingratitude[m] uerbum suum a nobis auferat, detque illud genti facienti fructum suum.

Tu uero, uir humanissime, cum semper tua opera profueris, iis, quidediti sunt doctrinae Ecclesiae Dei, precor, ut et me unum ex eorum numero agnoscas, ac mea studia, quantum in te est, apud Mecaenatem meum promoveas. Quod reliquum est, Precor Deum aeternum, Patrem Domini nostri Jesu Christi, qui factus est pro nobis *ἰκετης καιμεσιτης*, ut semper sibi colligat Ecclesiam in his regionibus, quae eum uere inuocet et celebret.

Franciscus Daudidis Colosuarinus tibi addictiss,

ELEGIA SCRIPTA AD EXIMIUM D. Franciscum I. V. Doctorem, ac Vicarium Ecclesiae Albensis in Transsylvania, necnon Pastorem Ecclesiae Musnarum, Dominum et Moecenatem suum semper colendum.

Littera, quam cernis, gelidis aduenit ab oris,
 Albis ubi niuei moenia montis adit.
 Illa tibi placidam fert uoce precante salutem,
 Qua nihil in uita dulcius esse potest.
 Non tibi dona damus gemmis auroque referta,
 Purpura nec Tyrio murice tincta uenit.
 Ista dabunt late qui subdita regna gubernant,
 Regia queis magnas sors cumulauit opes.
 Pectore nos humili Musarum sacra secuti,
 Possumus ingenij munera sola dare.
 Ah quoties uolui numeroso carmine facta,
 Quae geris ob patriam, rite referre tuam.
 Sed mihi difficiles ueniunt in uota camaenae,
 Destituit vires dexter Apollo meas.
 Diuitis ingenij est praestantia facta uirorum,
 In numeros digno condita ferre sono.
 At mihi nec blando Nasonis tincta lepore,
 Carmina castaliae fonte bibuntur aquae.
 Nec mihi Moeonio fas est assurgere uersu,
 Nec Latij grauitas alta Maronis inest.
 Non gignit tales natura effoeta Poetas
 Amplius, ad finem nam ruit illa suum.
 Illis tu celebrandus eras praeconibus, illos
 Addictos decuit laudibus esse tuis.
 Sed quoque pars laudis tenuem non spernere Musam,
 In tenui nostrum carmine munus erit.
 Hoc quoque, crede, tuis debetur laudibus, Heros,
 Hic certet uates, hic quoque tyro nouus.
 Ingenio quantum ualeas, et fortibus ausis,
 Vlla ne pro meritis Musa referre queat?
 Quid faciam coeptis igitur tam grandibus impar?
 Auxilium Clio num qua uocata feret?
 Ecce uoco, fer opem, causas cursusque laborum,
 Musa refer, quos hunc constat adisse uirum.
 Quis putet indignam rabiem procerumque furores,
 Materiam saeuis applicuisse malis?
 Causa mali fuerat laudum, titulique cupido,
 His facibus feruent in nova bella Duces.
 Hi Regem adduci terra uoluere Tuisca,
 Hos patrium iuuit praeposuisse genus.
 Heu quo perduxit miseros discordia ciues,
 Ista serens, passim dum furibunda ruit.
 Quid non laudis amor regnique insana cupido
 Efficit? heu quanti causa doloris erant?

Nil adeo est firmum, quod non euertere possint,
 Si modo per longas conualuere moras.
 Ciuibus optatam tandem patriaeque salutem,
 Hic tua dexteritas conspicienda tulit.
 Teutonicum regem placasti bella minantem,
 Foedera te passim constituyente minas.
 Talia dum peragis subito noua bella cientur,
 Barbarus intrepido pectore miles adest.
 Bellaque ut auertas precibus donisque uocatus,
 Mitteris ad Geticum Sauromatumque Ducem.
 Et tua quid uirtus fandoque peritia rebus
 Profuerit dubiis, exitus ipse probat.
 Atque utinam interea patriae dum iussa capessis,
 Verbaque facundo candida ab ore fluunt,
 Coram Nestoreis pauissem uocibus aures,
 Has uellem numeris inseruisse meis.
 Scilicet ut pluuijs atroque et turbine uenti,
 Omnia luctantes uertere uasta uolunt,
 Et nullae uires illis obsistere possunt,
 Ni cedant radijs lucide Phaebe tuis:
 Sic tua dum patriam certat defendere lingua,
 Funestam potuit sola fugare luem.
 Vel potius Deus et successus numina tantos,
 O heros, coeptis attribuere tuis.
 Ille pios coetus per mille pericula raptos
 Impositos humeris ceu facit esse tuis.
 Hos ut praesidio foueas tibi tanta ministrat
 Robora, successus datque referre bonos.
 Ergo sicut ouem fido a pastore reduci,
 Conuenit, amissam quam uagus error agit,
 Sic tibi commissos placida pietate tueris,
 Possit ut ex illo nemo perire grege.
 Jam quoque cum rabies populos noua concitet omnes,
 Et multi passim bella nefanda parent,
 Da requiem, da grata tuis solatia Christe,
 Ut celebrent nomen laude perenne tuum.
 Te moueat gemitus, quos pectore ducimus imo,
 In laudes petimus qui superesse tuas.
 Non secus ut quondam miseris tuus ille pepercit,
 Angelus, in causa qui gemuere pari.
 Non opis est nostrae diram depellere pestem,
 Assere uictori colla premenda iugo.
 Tu quoque prospicies tantos uir magne tumultus,
 Fata, scio, poscis, mitiget ista Deus.

Votaque pro patriae uersans, curasque salute,
 Ingredieris factis pristina facta nouis.
 Quare age perge decus patriae, perge inclita fama,
 Nomina coelestes tollere adusque domos.
 Et quos commisit tibi sors diuina clientes,
 Praesidio foelix perge fouere tuo,
 Quos inter, cujus studijs clementior adsis,
 Me quoque conserues annumeresque, precor.
 Pro quibus officijs meritas tibi reddere grates,
 Cum nequeam, toto pectore gratus ero.
 Pluribus oranti bonitas tua magna Patrone,
 Obstitit, et tacitum spe iubet esse bona.
 Adiuti te saepe inopes sensere benignum,
 Pauperibus semper janua laxa tua est.
 Denique te natum multorum credo saluti,
 Sic agis officijs optima quaeque tuis.
 Tu potes ingentes fando componere causas,
 Eloquio cedunt omnia uicta tuo.
 Tu flagras idem casto pietatis amore.
 Tu facis ut constet religionis honos.
 An non eximium decus est aluisse ministros,
 Qui doceant summi dogmata sancta Dei.
 Nil adeo magnum est, quo non praestantior iste
 Cultus erit, modo sis in statione tenax.
 Sunt mihi praeterea laudis praeconia multa,
 Quae de te merito nostra Thaleia canat.
 Sed tenues rerum succumbunt pondere uires,
 Materia haec uenae est uberioris opus.
 Jamque meus cum sole calor perit atque sacratas
 Aonidum sedes spiritus ille fugit.
 Ergo ego commendans tibi me, uir magne, clientem,
 Jam praecor, ut uiuas in mea uota diu.
 Te Pater omnipotens tantis uirtutibus auctum
 Seruet in hoc cursu praesidioque tegat.
 Florentemque opibus faciat studioque iuuandi,
 Auxiliatrices semper habere manus.

FINIS. ¹⁾

¹⁾ A magyar tudom. Akadémia könyvtárában levő 4-drét nyomtatásu egyetlen ismeretes eredetiből. A nyomtatás helye nincs kitéve. de a betük szépsége németországinak gyanítatja. Alakja 4-drét, 4 levél.

II.

Czímnap.

DIALYSIS SCRIPTI STANCARI CONTRA PRIMUM ARTICULUM SYNO-di Sze-
kiensis, qui de doctrina controuertitur, conscripta ¹⁾ Per
Franciscum Daudis.

PSALMO. XXXI. Muta fiant labia dolosa, quae loquuntur aduersus
Justos dura, superba et contumeliosa.

A címnap belső felén ajánlatul I2. latin vers-pár áll, ily kezdetű:

LECTORI CANDIDO.

Qvisquis es sat.

Ezután való lapon a cím ismétlésével kezdődik a mű:

Poëta Horatius sat.

Végződik az E iv E6 lapja második oldalán:

AMEN. Finis.

Az E iv E7. lapján:

IMPRESSVM CLAV-diopoli

Transyluaniae per Georgium Hoffgreuium. Anno D. M. L. V.

[*A nyomtató — a mint látszik — az év két első számát fölcserélte. ²⁾*]

III.

Czímnap.

RESPONSVM MINISTROBVM ECCLESIAE COLOSARIENSIS ad scripta varia
MARTINI a CALMANCHA in Causa Coenae Domini edita COLOSARINI. Anno
MDLVI die XXV. iulii. ³⁾

¹⁾ Kis 8-drét A — E iv = 38 levél. Megvan a *Magyar Nemzeti Mu-
zeumban.*

²⁾ Hozzá van kötve Melancthon Filepnek 1553-n irt s mint *Seivert János:*
Nachrichten von Siebenbürg. Gelehrten und ihrer Schriften című 1785-n irt
műve 62. lapján írja, Dávid Ferencz által újra nyomtatott munkája: *RESPONSIO
PHILIPPI MELANTHO. DE CONTROVERSIIS STANCARI. SCRIPTA. ANNO M. D. L. III. IMPRESSA
ANNO M. D. L. III.*

³⁾ Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde sat. Neue Folge.
zweiter B. 1857. 249. l. *Schwarz Károly* itt közölt *Urvacsora* iránti érteke-
zésében ismerteti ez iratot; hihető látta is; én siker nélkül nyomoztam könyvtá-
rakban és tudósoknál. dr. *Teutsch D György* ágost. hitv. superint. 1878. oct.
26. kelt levele szerint az ottani püspöki levéltárban sincs meg. Ki a mű szer-
zője? nincs tudva. Én azt hiszem, Dávid Ferencz, a ki Kálmáncsehit a nyil-
vános hitvitákban legyőzte s — mint ezt Haner megjegyezte — írásaira több
izben írásban válaszolt.

IV.

Czímlap:

CONSENSVS DOCTRINAE DE SACRA-mentis Christi Pastorum et Ministrorum Ecclesiarum in inferiori Pannonia, et Nationis vtriusque in tota Transyluania . . . CONSCRIPTVS ET PVBLICATVS in Sancta Synodo Claudiopolitana Transyluaniae, ipsa die sanctae, indiuiduae et semper benedictae Trinitatis. Anno MDLVII.

Az egész mű 16 4-drét levél, a czímlap belső oldalán két szentírásbeli idézet, utána két lap előszó.

Praefatio. PIO ET CHRISTIANO LECTORI gratia Dei et Pacis Incrementum.

Ezután van a hat levélre terjedő hitvallás vagy a munka első fele.

CAPITA CONSENSVS DE SACRAMENTIS DOMINI.

Ezután annak három levélre terjedő második fele.

CAPITA CONSENSVS DE SACRAMENTO

Baptismatis.

Következnek a zsinaton jelenvoltak nevei:

NOMINA EORVM, QVI HVIC Confessioni, suo, et absentium fratrum praesentiumque nomine subscripserunt. *A nevezetesebbek ezek:*

Boldi Sebestyén, bélteki pap s az alsó-pannóniai eklézsiák superint.

Hebler Mátyás, szebeni pap, az erdélyi szász eklézsiák superintendense.

Dávid Ferencz, kolozsvári pap, az erd. magyar eklézs. superintendense.

Heltai Gáspár, a kolozsvári eklézsia esperese [*Senior.*]

Deretskey Mihály, kolozsvári pap.

Alesius Dénes, fenesi pap s a gyalui káptalan dékánja.

A nevek két levelet töltnék be, a dékánok kerületeik papsága nevében is aláírták. A munka végén van Kolozsvár címere koszoruban, ezen felirattal:

CLAUSENBVRG. Alol: IMPRESSVS CLAVDIOPOLI Transyluaniae in officina Georgy Hoffgreuy. Anno 1557. ¹⁾

V.

Czímlap.

ACTA SYNODI PASTORVM ECCLESIAE Nationis Hungaricae in Transyluania, Die Apostolorum Philippi et Jacobi. Anno MDLVIII. In Oppido Thorda celebratae.

Quibus adiunctum est iudicium inclytae Academiae Witebergensis, de controuersia Caenae Domini a Clarissimo et doctissimo Viro Philippo Melanthono conscriptum, Ecclesijsque Transyluanicis transmissum.

DIE ET ANNO VT SVpra.

¹⁾ A szerző nincs megnevezve; azonban azon körülmény, hogy a nyilvános vitákban egyik fő felelgető [*Respondens*] s a vitairatok írásban megczáfolója Dávid Ferencz volt, az ellenfélt az ő ékesszólása győzte le, a szerzőségben is őt főrészesnek gyanítatja. Meg van az erdélyi ágostai hitvallásnak püspöki levéltárában N.-Szebenben.

Elöl van Dávid Ferencz zsinati meghívó levele ¹⁾, azután Acta Synodi Thordensis 4^{1/2} levelen, ezután két és fél levelen :

IVDICIVM INCLYTAE Academiae etc. [mint fenebb, eddig: transmissum.]
Anno Domini M. D. LVIII. Die XVI. Ianuarij. Aláírva: Philippus Melanthon,
Manu propria.

A könyv végén van :

VERBA CONFSSIONIS ECCLESIArum Saxonicarum. Ad quae D. Philippus
in superiori scripto remittit. *A másfél lapnyi Hitvallás így végződik: FINIS.*
IMPRESSVM CLAVDIOPOLI.

Transylvaniae In officina Georgy Hoffgreuy, Anno MDLVIII. ²⁾

VI.

Czímlap.

DEFENSIO ORTHODOXAE sententiae de Coena Domini Ministrorum
Ecclesiae Claudiopolitanae et reliquorum recte docentium in Ecclesiis
Transylvanicis.

Joh. VI. Caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus.
Qui edit meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in
illo. Claudiopoli MDLIX. in 4-o Phylerar. 5.

*A könyv ajánló-levele: Omnibus Religionis Christianae amantibus,
cum superioris, tum inferioris status hominibus gratia et pax per Christum
multiplicetur. ³⁾*

VII.

Czímlap.

Az Vrnac Vacsoraiarol Valo közenséges keresztyéni vallas. Mellyet a
keresztyéni Tanítóe mind egész Magyar Országból, s mind Erdelből a Vásár-
helyi szent Sinatba töttéc és kiattác. A Christus Szentegyházának építés-
sere. MDLIX. Esztendőbe. Mindszent Napian.

*8-drétü számozatlan 8 levél. Végén van a megjelenés helye. Colosvarot
Nyomtattot, Heltai Gáspár Műhelyébe 1559. ⁴⁾*

¹⁾ Látható: *Egyháztörténelmi emlékek*. I. Oklevelek s rokon tárgyuak IV. szám alatt.

²⁾ Dávid Ferencz műve, meg van az erdélyi ágostai hitvallásuak püspöki levéltárában, Nagy-Szebenben.

³⁾ *Kénosi Tözsér Jánosnak* az Unitáriusok nyomdájáról irt s gyűjteményekben is meglevő nem lapszámozott kézirati művéből. Ő a mult század utófelében még látta, de ma sehol föl nem található, legalább nekem nem volt az. Dr. *Teutsch D. György* ágost. hitvallásu superintendens 1878. octob. 26. hozzám irt levele szerint a reformatiora vonatkozóban leggazdagabb ottani püspöki levéltárban sincs meg. Sinai Miklós debreczeni hires református tanár, püspök és tudós még 1766-n szintén nyomozódott e könyv után, jan. 20-n Bod Péterhez irt levelében, de nincs nyoma, hogy feltalálta. [*Révész Imre*, Magyar Protestáns Egyh. és Iskolai Figyelmező, 1872-ki I.—II. füz. 51—52. ll.]

⁴⁾ Nem levén ismeretes eddig elé ez évről más — főleg pedig a nagy-

VIII.

MODVS CONCORDIAE ¹⁾**Dávid Ferencz és a vele tartók egyességi javaslata.***Primum Scriptum Sacramentariorum, quod intitularunt: „Modus Concordiae“ nostris ²⁾ exhibitum X. Aprilis.*

Gratia vobis et pax a Deo Patre et Domino nostro Jesu Christo. Fratres in Christo dilecti!

Cum Filius Dei Dnus noster Jesus Christus paulo ante supremum agonem, quem jamjam obiturus erat, suas ad aeternum Patrem preces pro salute Ecclesiae suae effunderet, nihil majus, nec melius, quod peteret, habebat, quam ut omnes unum in ipso et patre essemus. Quam quidem precationem, quia certo confidimus non fuisse nec esse irritam [est enim hic summus noster Pontifex, ut testatur Epistola ad Hebraeos, exauditus pro reverentia], ideo sperare non desinimus fore, ut tandem nostri misertus Dominus statuatur inter nos veram et solidam concordiam. Ei vero spei non parum attulit momentum Serenissimi et Clementissimi nostri Praeceptis pietas, divinitus hoc tempore excitata, qua verbum Dei et Ecclesiae curam adeo suscipit, ut nihil prius sibi faciendum proponat, quod, ut quantum in se est, pax et concordia salutaris in veritate constituatur. Itaque cum hanc longe magis necessariam esse Ecclesiae agnoscat, quam sinistra manus est dextera; ideo etiam pro Regia autoritate mandat et vult, ut deposito omni contentio studio, veritas utrinque quaeratur. Neque est haec Principis nostri Serenissimi voluntas a divino mandato aliena. Quare cum ita sit, merito ejus Serenissimae Majestati obedientiam praestare debemus et tene- mur. Cum autem nobis Decreto Regio eo, quod nos ut rei accusaremur, in- junctum esset, ut primi actionem inchoaremus, et quidem placide et mode- rate, visum est non abs re fore, si ante omnia formulam ineundae concordiae proponeremus vobis: Jam igitur offerimus, et quidem non nunc primum a nobis inventam, sed a *εὐδοκίαν τοῖς* Ecclesiae Doctoribus ante nos propo- sitam, quibus semper magnopere curae fuit, ut hae tristes discordiae, tan- dem inter docentes in Ecclesia, secundum verbi divini praescriptum sopitae componerentur. Et obtestamur vos per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut hanc nostram voluntatem synceram et candidam agnoscatis et propter gloriam filii Dei et Ecclesiae sanctae aedificationem rem totam ordine ac diligenter perpendatis, si possitis paululum adfectibus humano praejudicio

váradi — hitvallás, hihetőnek látszik, hogy Dávid F. DEFENSIO című művét ennek védelmére írta; ez esetben ennek alkotásában is fő-fő részes. Megvan a m. nemz. Muzeumban.

¹⁾ Az 1564-ki enyedi országos zsinatnak az Oklevelek VII. száma alatt ismertetett irataiból.

²⁾ Ez és hátrább is előforduló néhány hely mutatja, hogy e zsinati vitairatokat ágost. hitvallásu állította össze és tartotta fenn.

praeoccupatis, ac tandem ex norma doctrinae propheticae et Apostolicae respondeatis, prout hujus sancti conventus, et ratio temporis postulat.

Initio vero testatur *odiosum illud nomen Sacramentarium*, quod studio et fervore contentionis, nondum examinatis hujus controversiae solidis fundamentis, in Ecclesiam invectum est, ad nos minime pertinere. Nam ut possint hoc nomine illi traduci, qui nuda tantum et vacua in Sacramentis signa ponunt, eaque tesseras solum et notas externae Societatis esse asseverant, Ita cum nos constanter doceamus et affirmemus Sacramenta esse testimonia et tesseras gratiae Dei erga nos, et promissionum certissima sigilla, quae fidem nostram melius confirmant, nullo jure hoc nomine infamari, nec possumus, nec debemus. Haec enim cum asserimus, duplicem usum Sacramenti esse docemus: Primum, ut coram Deo sustineant conscientias, deinde, ut coram mundo pietatem testentur, quod nec vos quidem negare arbitramur, sicut nec ea, quae sequuntur.

Affirmamus enim ad haec: Deum sicut verax est et fidelis, ita arcana Spiritus sui virtute praestare, quod externis signis figurat; ideoque ex parte ipsius Dei non proponi vacua signa, sed veritati efficaciam simul conjunctam esse. Rursus non esse inclusam Spiritus gratiam aut virtutem externis signis, quia nec aequaliter, nec promiscue omnibus prosunt, nec effectus etiam eodem modo apparet: sed Deum libere, prout sibi visum est, uti Sacramentis, ut electis adminiculo sint ad salutem, aliis nihil conferant, adeoque cedant in exitium. Denique Sacramenta nihil prodesse, nisi fide recipiantur, quae singulare est donum Spiritus, nec a terrenis elementis pendent, sed a coelesti ejusdem Spiritus operatione, tantum externa adminicula pro infirmitate captus nostri adjungi.

Quod ad sacram Christi Coenam peculiariter spectat, quod convenit sub Symbolis panis et vini, proponi corporis et sanguinis Christi communicationem, neque simpliciter nobis in memoriam revocari Christum semel fuisse pro nobis oblatum in cruce, sed sacram illam unitatem nobis sanciri, qua fit, ut mors ejus sit nobis vita, nempe dum insiti in ejus corpus vere ab ipso alimur, non secus ac cibus ac potus corpora nostra vegetat.

Convenit etiam reipsa et efficacia Christum implere, quicquid analogia fidei et rei signatae postulat, ideoque vere in Coena nobis offerri communicationem cum ejus corpore et sanguine vel [quod idem valet] nobis arrham sub pane et vino proponi, quae nos facit corporis et sanguinis Christi participes.

Restant Capita, de quibus, vel quid sentiendum sit, vel quomodo loquendum, nondum plane liquet.

Quisquis autem sano rectoque judicio praeditus simul compositum adfectum et sedatum offeret, fatebitur solum *de modo edendi esse certamen*. Quia palam et ingenue asserimus Christum fieri nostrum, et quae possidet bona nobiscum deinde communicet, ejus corpus quoque non modo semel fuisse datum in salutem nostram, cum ad expianda peccata immolatum fuit in cruce, sed quotidie nobis in alimentum porrigi, ut dum ipse habitat in nobis, bonorum etiam ejus omnium satietate fruamur; vivificum deinde esse tradimus, quia vitam suam nobis inspirat, non secus atque ex

panis succo vigorem trahimus. Ergo prout diversa edendi ratio constituitur: ex fonte hoc oriuntur lites.

Nostra autem Definitio est: corpus Christi comedi, quia spirituale alimentum est animae. Rursus alimentum a nobis vocatur hoc sensu, quia ex comprehensibili Spiritus virtute nobis vitam suam inspirat, ut sit nobis communis, non secus, ac e radice arboris vitalis succus in ramos se diffundit, vel a capite in singula membra manat vigor. In hac Definitione nihil captiosum, nihil obscurum, nihil ambiguum, vel fexiloquum. Quod autem quidam hac dilucida simplicitate non contenti, volunt *Christi Corpus ore corporali comedi*, nec scripturae autoritate, nec veteris Ecclesiae testimonio nititur, ut mirum sit homines mediocri iudicio et eruditione praeditos, tam pertinaciter de novo commento decertare. Quod docet scriptura, a nobis in controversiam minime vocatur, Christi carnem vere esse cibum, et sanguinem vere esse potum; quia et vere a nobis percipiuntur, et in solidam vitam sufficiunt; Hanc quoque communicationem in sacra coena exhiberi profiteamur. Quisquis ultra urget, metas certas transibit. In verbo quoque *essentiali* consistere non est rationi consentaneum, quando de Sacramentis agitur, quibus peculiarem formam loquendi scriptura assignat; unde sequitur *sacramentali* modo debere haec verba exponi: *Hoc est corpus meum*. Item panis, quem frangimus, communicatio est corporis et sanguinis Christi, secundum perpetuum sensum sacrae scripturae; Deus enim perpetuo sibi similis est et eodem modo semper de Sacramentis loquutus est.

Porro, quod suspicantur quidam, subesse aliquod periculi, facile est huic timori obviam ire: quia *sacramentalis locutio* dicitur esse, figura veritatem everti putant; atqui tenendum est, figuram non pro inani spectro poni, sed grammatice sumi, ad notandam Methonymiam, ne quis putet ita simpliciter panem vocari corpus Christi, ut Christus ipse vocatur Filius Dei. Nomen ergo corporis figurate ad panem transfertur. Neque tamen figurative, ac si nudam et vanam corporis sui imaginem oculis nostris objiceret Christus, quia veritas a figura non extuditur [*sic!*]; sed tantum notatur discrimen inter signatum et rem signatam, quod conjunctioni non repugnat, si modo facessent cavillationes, ut in concordia quaerenda fieri debet et decet. Nihil est in hac docendi ratione odiosum, vel quod in sinistram partem trahi debeat, et tam sensu, quam usu communi semper approbata fuit. Inprimis obstaculum de corporis immensitate submovere necesse est. Nisi enim constet finitum esse, coeloque comprehendi, nulla erit dissidii conciliandi ratio. Nam quod absurdum quibusdam videtur esse, non ubique est, ex quo divinitati unitum est, facile diluetur. Etsi enim naturae duae unam *Mediatoris personam* efficiunt, utrique tamen manet sua proprietas distincta, quandoquidem aliud est unio, quam unitas, nec de ea re disceptatum olim fuit. Quia vero omnium consensu receptum erat, Christum filium Dei Mediatorem et caput nostrum, sicut in gloriam coelestem semel est receptus, ita intervallo quoad carnem esse a nobis dissitum; divina autem essentia et virtute gratiae etiam spirituali Coelum et terram implere.

Hoc constituto, licebit admittere loquendi formas, in quibus nonnulli ob ambiguitatem sunt perplexi, sub pane vel cum pane nobis dari corpus

Christi; quia non substantialis unio corruptibilis cibi cum Christi carne, sed sacramentalis notatur conjunctio; haec autem controversia caret, apud omnes pios inseparabile vinculum esse signi et rei signatae in promissione ipsa, qua Deus nihil fallaciter ostentat, sed figurat, quod vere et re ipsa praestat. Porro frustra litigatur de corpore duplici. Mutata quidem fuit conditio in Christi carne, ubi in coelestem gloriam recepta, quicquid terrenum, mortale aut caducum erat, exiit, Interea tamen statuere oportet, non aliud corpus vivificum nobis esse, aut vere cibum posse censi, nisi quod pro expiandis peccatis crucifixum est, sicuti et verba sonant. Idem ergo corpus, sed semel filius Dei patri in sacrificium obtulit, quotidie nobis in Coena offert, ut sit in spirituali alimentum.

Tantum de modo tenendum est, quod nuper attigimus: Non opus esse descendere carnis essentiam de Coelo, ut ea pascamur, sed ad penetranda impedimenta, et separandam locorum distantiam sufficere Spiritus virtutem. Interea non negamus, quod *Modus sic* humanae menti sit incomprehensibilis, quia neque naturaliter caro esset vita animae, neque a Coelis vim suam ad nos exerceret. Neque frustra Communicatio, quae res facit carnem in carne Christi, et ossa ex ossibus ejus, vocatur a Paulo *magnum Mysterium*, Ergo in Sacra Coena miraculum agnoscimus, quod et naturae fines, et sensus nostri modum exsuperat, dum Christi vita nobis fit communis, et ejus caro nobis in alimentum datur, modo, quaecumque Definitioni nuper positae repugnant commenta, procul facessant, qualia sunt de corporis ubi-quitate, vel de occulta panis symbolo inclusione, vel de substantiali in terris praesentia.

Haec ubi tractata fuerint, emergit adhuc dubitatio de voce *substantiae*: cuius sedandae haec videtur esse expedita ratio, ut crassa imaginatio tollatur de manducatione carnis, ac si corporalibus cibis esset similis, qui ore sumpti, in ventrem descendunt. Nam ubi haec absurditas remota fuerit, non est, cur negemus, substantialiter non pasci Christi carne, quia vere coalescimus cum ipso in unum corpus per fidem, et ita unum cum ipso efficimur. Unde sequitur substantiali nos societate cum ipso conjungi, non secus ac substantialis vigor a capite in membra defluit. Definitio igitur statuenda erit, substantialiter nos fieri participes Christi: Non quod fiat carnalis quaedam mixtura, vel caro Christi e coelis elicit in nos penetret, vel quod ore comedatur; sed quia non secus animas nostras vivificet Christi caro, quoad vim et efficaciam, ac panis vini-que substantia corpora aluntur.

Aliud praeterea caput controversum est de voce: *spiritualiter*, a qua multi abhorrent, quod putant imaginarium quid vel inane notari. Ergo hic etiam succurrat Definitio, necesse est. Spiritualis ergo manducatio carnali opponitur, carnalis autem videtur, qua putant quidam substantiam ipsam Xti in nos transfundi, sicuti panis comeditur. Ex opposito autem dicitur, spiritualiter nobis corpus Christi dari in Coena, quia facit arcana Spiritus Sancti virtus, ut, quae locorum spatio distant, inter se uniantur, ac proinde, ut e Coelo ad nos penetret vita ex carne Xti, quae vis et facultas vivificans non incommode abstractum aliquod a substantia dici posset, modo sane hoc et dextre intelligatur, manere scilicet in Coelo Christi corpus, et tamen ad nos, qui in terra peregrinamur, vitam ex ejus substantia manare et prove-

nire. Quod quidem a nobis duplicem manducationem inscite confundi jactant, negamus inscitia nos praetermittere, quod sibi fabricarunt ipsi de sacramentali esu, quem nolunt esse substantiae carnis absque effectu vel gratia. Nihil autem tale vel scripturis proditum, vel Ecclesiae veteris testimonio suffultum est; nam certe veritas et res Sacramenti non tantum est applicatio beneficiorum Christi, sed Christus ipse, cum morte et resurrectione sua. Quare non dextri sunt interpretes, qui ab una parte Christum statuunt vacuum omnibus Spiritus sui donis, omnique virtute; ab altera conjungunt eum cum spiritualibus donis et manducationis fructu. Quia non potest sine contumelia separari a Spiritu suo, non magis quam a seipso divelli. Nec vero illis suffragantur Pauli verba: reos esse corporis Christi, qui indigne comedunt panem Coenae, quando reatus non adscribitur receptioni, nec usquam legitur, nec rationi consentaneum est, in damnationem unquam (?) cedere, quod Christum recipiant, sed damnantur, qui eum respuunt. Conveniat igitur de hoc quoque capite, sacramentaliter corpus Christi comedi, ab impiis non vere, nec re ipsa, sed sacramento tenus, ut Augustinus loquitur.

Haec Definitio explicat quaestionem, quid sit in Coena per fidem recipere corpus Christi. Quibusdam suspiciosum est nomen fidei, ac si veritatem et effectum everteret. Atqui longe secus accipere convenit, quia scilicet non aliter Christo jungimur, quam si mentes nostrae mundum transcendant. Nostrae itaque cum Christo conjunctionis vinculum est fides, quae sursum nos adtollit, et anchoram suam jacet in Coelo, ut in sua gloria potius quaeratur a nobis Christus, quam ut rationis nostrae figmentis subjaceat. Atque hac ratione optime sedari poterit et illud certamen, quod attigimus: soli ne fideles Christum recipiant, an omnes sine exceptione, quibus porriguntur panis et vini symbola? Recta enim et clara est solutio, quam posuimus, Christum omnibus generaliter corpus suum et sanguinem offerre, sed quia infideles januam claudunt ejus liberalitati, non recipere quod offertur; neque tamen inde colligere licet, illos dum respuunt quod datur, vel exinanire Christi gratiam, vel quicquam ex Sacramenti efficacia detrahere, quia eorum ingratitude naturam suam non mutat. Contra nec panis, quatenus proponitur a Christo in arrham vel pignus, profanescit, ut a communi pane nihil differat, sed vere testatur Communionem cum Christi carne et sanguine.

Aláírva: Seniores Ecclesiarum in Hungaria et Transylvania, in Fide et Spirituali Corporis Christi manducatione Consentientes.

Itt következik az ágostai hitvallásuak felelete ily czim alatt:

Responsio Nostra ad „Modum Concordiae“ Sacramentariis transmissa Undecimo Aprilis.

Salutem et Pacem in Domino! Accepimus Reverendi viri Scriptum D. V. per nuntios vestros ad nos transmissum etc.

Minthogy Dávid F. és a vele tartók viszonzásukban az itt elmondott érvekre is kiterjednek, közlésöket mellőzöm, csak megrovó végnyilatkozatukat igtatva ide:

Cum non sint vestro conscripta haec Marte, cavete,
 Ne si forte suas, populus repetiverit olim
 Helvetius, plumas, moveat Cornicula risum
 Furtivis nudata Coloribus.

Dávid Ferencz és követői viszonzása a feleletre.

Responsionis Replicatio ad Nostros transmissa Duodecima Aprilis.

Spiritum Consilii et Pacis precamur. Reverendi Viri et Fratres in Christo dilecti!

Conditiones pacis, nos quidem pro zelo et animo salutaris Concordiae vere studioso transmisimus, easque ab aliis jam olim propositas in conspectum vestrum producere maluimus, quam ipsi aliquid novi gignere, hac praesertim de causa, ut non nostra, quorum aestimationem apud vos plane vilescere sciebamus. Verum quo animo exceperitis factum nostrum, Epilogus scripti vestri indicat. Cum tamen, si affectus in vobis non praedominarent, hactenus assequi potuissetis, nobis nec calamum, nec verba deesse. Sed et hanc molestiam etiamnum feremus. Interim vero uos diligenter et serio monemus nos ex eorum numero esse, qui libenter alios ex verbo Dei recte monentes, sequamur; Et quamvis hoc vestro iudicio ceu furtum ac dolum accusetis: tamen id multorum piorum Patrum exemplis excusari posse iudicamus. Vestrum igitur erat inquirere, non unde scripta transmittantur, sed quam sint verbo Dei consentanea. Quare adhuc declarabimus, nos pacis studiosos esse, Itaque ad singula capita scripti vestri respondebimus; Responsionem vero firmis scripturae sacrae et Sanctorum Patrum testimoniis confirmabimus, ut nobis Concordiae studium nequaquam defuisse manifeste appareat.

Cum autem Capita Responsionis vestrae sint novemdecim, idest: 19. ad ea ordine sic respondemus:

I. Primo: Nos in nostro illo scripto, non solum usum aut causam finalem Coenae, sed omnes causas substantiales et capita controversiarum comprehendimus: de Modo loquendi, de Manducatione corporis Xsti, de praesentia corporis et sanguinis, de piorum et inpiorum manducatione egimus, et omnia secundum scripturae sacrae normam exposuimus, addita honesta et legitima investigatione, quo modo, qui in defectu et excessu Coenae Dominicae peccant, corrigantur.

II. Quod autem vos Coenae Dominicae finem et usum hunc attribuitis, ut testetur de remissione peccatorum, et bonis, quae in Evangelio proposita sunt, accipimus et approbamus. Et hinc colligimus: si Coena Domini testimonium et symbolum est signatorum, non esse id ipsum, de quo testatur; vere enim Patres Justinus Martyr, Augustinus, Cyprianus, Tertulianus, Ambrosius, Theodoretus, aliud esse signum et aliud quod testatur, significant.

III. Tertio. Quod Sacramenta fide prodesse docetis, recipimus et approbamus, nam scriptum est: Verbum et Sacramenta sine spiritu et fide esse literam mortuam, et ad iudicium sumi indigne aut sine fide. Cum

autem dicatis, fide prodesse Sacramenta secundum scripturam, sequitur, sine fide rem Sacramenti Christum, carnem Christi, et Novum Testamentum non sumi, nisi ab his, qui fidem adferunt, sicut Joh. 6. item prima epistola Corinth. 11. scriptum est: Qui credit, ille manducat me, qui manet in Christo, ille Christi carnem manducat, sicut et Patres cum Christo loquuntur.

IV. Recte et pie cum Spiritu Sancto Transsubstantiationem panis in corpus Christi negatis. Id enim scripturae testimonia Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. I. Corinth. 12 refutant. Nam Christus, quod corpus dixerat suum et sanguinem, statim in ipsa actione et verbis Coenae signi materiam a signato distingvit, dicens: Hoc facite in mei commemorationem; Apostolus sic exposuit, I. Corinth. 11. Quoties panem hunc manducaveritis, mortem domini annunciabitis, et Christus, quod sanguinem dixerat, statim vocat per *ω εὐίφρασι* genimen vitis: hoc est vinum, ut ostendat panem in sua substantia et materia manere, conditione, usu, et officio appellationeque. Ut Chrysostomus, Ambrosius, Clemens, Alexander, Justinus Martyr, Irenaeus, Theodoretus, Cyprianus, Origenes loquuntur, panem corporis Christi nomine insigniri, manente substantia. Hinc consulatis Papistas et cum Papistis eos, qui peccant in excessu, dicentes panem substantialiter esse corpus Christi, hoc est: substantiam, formam, materiam corporis Christi habere, quod idem est cum Transsubstantiatione; aqua enim vinum facta est substantialiter id est transsubstantiata. Exod. 4. 5. Virga Mosis facta est serpens substantialiter id est transsubstantiando. Recte et localem inclusionem corporis Christi in panem negatis. Nam Christus praesens corpore in prima Coena cum Apostolis corporaliter, nec in panem corpus suum inclusit, neque ori Apostolorum ad comedendum carnaliter exhibuit: neque ulla ratione corpus secundum scripturas in Coelum receptum includi fragmento panis, et de Coelo detrahi potest. Unde colligimus impie somniare Papistas Transsubstantiatores, sub accidente panis, ore corporali corpus Christi promiscue ab omnibus manducari; scriptum est enim Matth. 24. 25. 26. Luc. 24. Act. 1. 3. Coloss. 3. Corpus Christi in Coelum receptum, ibidem manere usque ad tempora restitutionis omnium, ut cum scriptura omnes Graeci et Latini Patres loquuntur. Sancte etiam et orthodoxe ubiuitatem negatis corporis Christi; ea enim posita, universae scripturae, quae Christum semen mulieris, fratrem nostrum, nobis per omnia similem excepto peccato, et verum hominem affirmant esse, destruerentur et manifeste Eutychetis haeresis confirmaretur. Sic totum salutis Mysterium aboleretur, quod per hominem Dei et hominum Mediatorem perfectum est. Unde recte colligimus, inepte et contra scripturae auctoritatem et veritatem insanire, qui corpus Christi in infinitum extendunt, et ubique in omnibus locis corporaliter adesse nugantur.

V. De spirituali manducatione recte et sancte nobis subscribitis, imo Spiritui Sancto; sic enim Joh. 6. 14. 15. Ephes. 5. I Corinth. 10. 12. unio nostra spiritualis describitur, quod sicuti ex capite vigor spiritualis ad membra defluit et alit ea, et sicut vitis suum vigorem palmitibus communicat, ita ex capite nostro Christo, id est ex carne Christi, tanquam ex perenni fonte spiritualia dona in promissionem per fidem, operationem Spiri-

tus Sancti in nos credentes defluunt. Cum igitur spiritualis haec sit manducatio corporis Christi, sicut Joh. 6. salvator docet, impudenter errant Papistae Transsubstantionem ¹⁾, qui in pane et visibilibus signis etiam sine fide nos participes fieri carnis Christi docent; recte enim et orthodoxe Patres omnes cum Christo docent, eos fieri participes corporis et sanguinis Christi, qui sunt ex carne et ossibus Christi Ephes. 5. qui sunt corpus Christi vel manent in Christo, ut Ephes. 4. Joan. 5. 6. 14. 15. dicitur. Cum ergo doceatis cum scriptura sacra et nobiscum, imo et cum Patribus, Justino, Clemente Alexandrino, Ignatio, Cyrillo, Augustino et Cypriano, fide spiritualem corporis Christi manducationem fieri, fides autem, sicut cum scriptura pia memoriae Reverendus Dnus Philippus Melanth. Rom. 3. et 4. docet, relativae promissioni opponatur: dicimus et concludimus, carentes vera fide, carnem Christi non posse manducare, sicut Joh. 6. scriptum est: Caro non prodest quicquam, Spiritus est qui vivificat.

VI. Recte inter ceremonialem seu sacramentalem et spiritualem corporis Christi manducationem distingvitis; idem enim Christus Joh. 6. docet: Pater de Coelo dat panem verum, Patres comederunt Manna et mortui sunt; qui manducat panem hunc [Carne in ea] ²⁾ vivet in aeternum. De ceremoniali sola sive spirituali dixit Apostolus I. Corinth. 11. Qui edit indigne, sumit judicium: sicut enim corpus sine anima cadaver mortuum est, ita signa sacramentalia sine suo spiritu vivificante seu signato, sunt mortua elementa. Sicut Augustinus Tom. 9. Col. 25. 26. in Jos. Cap. 6. in Psal. 35. 74. Libro Tertio de Doctrina Christiana, item Cyprianus, Tertullianus, Ambrosius, Chrysostomus et caeteri Patres cum scriptura docent: Res sacramenti nulli ad exitium, sed omnibus ob vitam est. Qui autem non manet in Christo, tantae rei Sacramentum ad judicium sumit. Et de Juda inquit Augustinus, Judas panem Domini, Apostoli panem Dominum manducaverunt.

VII. Quae sequuntur immediate ex diametro pugnant cum his, quae supra ex scriptura posuistis. Nam nulla extat syllaba in scriptura sacra, nec in scripturis patrum orthodoxae fidei invenitur, quod caro Christi ore corporali manducetur. Ipse enim Salvator praesens in prima Coena corpus suum corporaliter Apostolis non exhibuit. Imo Capernaitas ore corporali putantes manducandum esse carnem Christi, duplici argumento reprehendit. Primum: Oportet filium hominis ascendere in Coelum integrum in carne humana, ut Augustinus Epist. ad Dardanum 23. 57. 59. et patres omnes docent. Non igitur caro ejus comedi ore corporis potest. Deinde Spiritus est qui vivificat etc. Ex verbis igitur Christi colligimus eos Articulum de Ascensione destruere, inimicos corporis Christi esse, et spiritum carnis ejus et Coenam aboliri, qui ore corporis carnem Christi manducari contendunt.

VIII. Ubi negastis cum scriptura inclusionem et ubi ubi ubi corporis Christi, pie fecistis; sed hic obliti simul confessae veritatis, contrarium item adstruitis, scriptum est enim Matth. 24. 25. 26. Luc. 24. Actor. 1. 3.

¹⁾ Helyesen: Transsubstantiatores.

²⁾ Olvasható igy is: mea. Nem világos.

Colos. 3. Philip. 3. et omnia symbola: Apostolicum, Athanasicum [*sic!*], Nicaenum, Patres denique omnes ab Ignatio usque ad Vigilium plus quam viginti octo manifeste probant, Christum secundum carnem ascendisse in Coelum et sedere in dextera Dei, et venturum esse in eadem forma, qua ascendit visibiliter. Ut Augustinus ad Dardanum Epist. 57 cum aliis patribus docet. Perperam igitur contra scripturae consensum destruitis carnis Christi veritatem, cum eam corporaliter in Coena adesse asseveratis.

IX. Cum dicitis uos Verba: *Hoc est corpus meum*, de nullo alio corpore intelligere, quam de vero et essentiali corpore Christi, fatemur et nos de pane praedicari corpus physicum, sed secundum scripturae de Sacramentis figuratae loquendi modum; nam sicut Christus nominatur panis et cibus, [non substantialiter et transsubstantialiter, quasi panis ex granis confectus esset], item agnus, petra, vermis, vitis, ostium, janua, nimirum figurate, ita cum scriptura et Patres omnes, excepto Theophylacto et Damasceno, docent, nomine corporis Christi panem nuncupari. Sic enim et Dominus, quod corpus dixit, mox panem vocat, ut ostendat in pane Coenae duo considerata esse: panem in sua substantia et materia, corpus vero dici methonymica appellatione. Sicut Genes. VI. Rom. 4. Dominus Circumcisionem vocat foedus, mox adjicit, esse signum foederis, signaculum justitiae fidei; et Petrus vocans Baptismum salutem, mox vocat aquam abluentem, testantem abluitionem peccatorum I. Pet. 3. Tit. 3. Ephes. 5.

X. Decimo. Contra veritatem scripturae, verba Coenae, hoc est Propositiones: *Hoc est corpus meum*, et: *hic est sanguis meus*, methonymice sumi negatis; nam signa et signata cum non sint eadem numero seu transsubstantiata more papistico, sed distincta, imo et in impiis separata, ut in dicto Augustini de Juda supra citato videre est, sequitur haec non posse praedicari simpliciter. Aliud sunt enim signorum existentia, aliud signata, sicut Deus Gen. 17. Rom. 4. Circumcisionem vocat foedus methonymice, mox pro signo foederis exponit, sic et Lucas cum Paulo Luc. 22. 1. Corinth. 10. 11. haec verba Christi: *Hic est sanguis meus*, methonymice et synecdochice exposuerunt. Sic: *Hoc poculum est novum Testamentum in meo sanguine*, Novum Testamentum, quod est sanguis, effectus pro causa exposuerunt: ita et patres omnes orthodoxae fidei, figurate verba Coenae exponunt, maxime vero Augustinus, qui flagitium esse docet, nisi figurate sumantur.

XI. Nos a carne Christi substantiam non abstrahimus, sed docemus cum Christo Joh. 6. cum Paulo I. Corinth. 10. effectum videlicet S. S. vivificantem; panem, vinum a causa carne et sanguine non separari, sed distingvi; sicut Matth. 26. Luce. 22. 1. Cor. 11. Christus et Apostolus distingvit, dicens: *Hic est sanguis*, *Hoc poculum Novum Testamentum in sanguine*.

XII. August: Johan. 3. 6. 14. 16. Com. Tom. 9. Epistola ad Dardanum 57. manifeste docet Christum a nobis secundum carnem abesse, in uno certo Coeli loco contineri propter veri corporis modum. Idem Matth. 24. 20. Actor. 1. 3. scriptura cum patribus docet; sicut dictum est: Inique igitur hoc Augustino attribuitur, cum et ipse sacramentaliter in signo et Mysterio significandi modi, carnem Christi adesse docet, sicut et Tertullianus, Cyprianus et alii patres affirmant.

XIII. Cum postea dicitis: *Nec diffundimus et in immensum extendi-*

mus corpus Christi etc. iterum vos contradictioni implicatis et manifeste inter se sententias vestras in pugnam committitis. Nam protinus ubi substantiam corporis Christi in terra collocatis, in proprietatem humanae naturae incurritis, quae non patitur, ut unum corpus simul, et in coelo et in terra locetur, cum subinde in hunc scopulum inpingatis, apparet, quam infirmo fundamento insistatis, si enim non est infinitum corpus Christi [sicut non est], non igitur adesse substantialiter potest in pane et cum pane.

XIV. Unionem duarum disparatarum specierum vocat scriptura hypostaticam.

XV. Copulationem in una persona sicut caro et verbum in Christo sunt unum, sed cum caro et sanguis cum symbolis non uniantur in unam Hypostasim, perperam *Ἐπιόμμενος* unionem substantialem signi et signati docetis. Primo: Quod Luc. 22. 1. Corinth. 11. signa et signata distingvit, dicens: *Hoc facite in mei memoriam. Quoties manducatis panem hunc, mortem Domini annunciate.* In impiis autem prorsus fit divortium signi et signati per illorum perfidiam; Judas enim [ut est supra dictum] sumpsit panem Domini, non panem Dominum. Impii sumunt iudicium, non autem carnem, in quo vita residet. Joh. 6. Non est itaque consentaneum panem et vinum substantialiter uniri, unio enim duarum naturarum unius substantiae est. Hinc Transsubstantiatio Papistarum manifeste confirmatur, quae mutato tantum nomine, merito a vobis consubstantialis dici debet.

XVI. Copulationem et unionem signi et signati contra consuetudinem scripturae vocatis symbolum amoris, cum longo intervallo signum et signatum distent. Neque unquam scriptura rem Sacramenti Christum et carnem Christi signum beneficiorum partorum in carne vocavit, sed potius materiam et causam salutis Rom. 3. Joh. 1. 5. horum beneficiorum symbola vocat Sacramenta Rom. 4.

XVII. Ore manducari carnem Christi nihil ab opinione Capernaitarum differt. Illi enim dicebant: Quis potest eum audire, quomodo hic potest dare carnem suam ad edendum? Sed huic opinioni occurrit Christus ipse Joh. 6. Verba — inquit — haec spiritus et vita sunt, sic et patres omnes scilicet, docent, qui nos non nos, sed corda ad manducandum praeparare jubent. Et Cyprianus de Coena ait: caro Christi ore manducata nihil prodest.

XVIII. Christus Joh. 6. modum manducationis manifeste sic describit: *Hic est, qui manducat, qui credit in me.* Nec est ergo inperscrutabilis, et Paulus vocat carnem communicationem corporis Christi. Communio autem spiritualis est fidei et non corporis, sicut et vos superius testificastis.

XIX. Inique Apostolis et Patribus orthodoxae fidei tribuitis hanc assertionem, ut caro Christi a piis et impiis ore corporis sumatur; nam Joh. 6. scriptum est: Patres nostros Manna manducasse, non carnem Christi, et mortuos esse. Et Apostolus idem asserit cum Christo 1. Corint. 11. Qui panem hunc edit indigne, reus erit corporis Domini: Aliud est quod edit, aliud, cujus reus fit. Manducant impii panem, sed indigne, non dijudicantes corpus Christi, sed profanum et inutile iudicantes cum cibo profano et impia superstitione confundentes peccant in corpus Christi. Hos enim duos abusus Apostolus taxat. Hinc ergo Patres omnes cum Augustino scriptura consentiente, sola fide, a solis credentibus in promissione carnem Christi

manducari. Dicendum: Boni sumunt corpus Christi, quod figuratur, mali Sacramentum in sui condemnationem: Augustinus Joh. 8. Tract. 26. Tom. 9. lib. 3. de Doctrina Christiana in Gal. 3. 77.

Haec nostra brevis Responsio est, ex qua intelligere potestis, quid inter nos controvertatur; vestrum nunc erit officium cathogorice et quidem sine aliqua longiore mora respondere. Undecunque vero id sumere velitis, siue ex Heshussio aut Brentio, nihil moramur, modo responsionem sacrae scripturae testimoniis confirmetis. Hactenus enim nihil praeter: *Hoc est corpus meum* — attulistis, in quorum verborum interpretatione multis quidem verbis vos negare affirmatis, re ipsa tamen et consubstantiationem et ubiuitatem corporis defenditis. Nunc igitur, ut post tam multa scripta ad apertam collationem veniatis, et coram nobis agatis, ordo iustitiae et ratio disputationis postulat.

Aláírva: Seniores et Ministri Ecclesiarum in Hungaria et Transylvania, Qui corpus Christi fide et spiritualiter manducari affirmant. etc. ¹⁾

IX.

a)

SCRIPTVM FRANCISCI DAVIDIS ANNO DOMINI 1566. Ex eiusdem autographo transscriptum. ²⁾

b)

EIUSDEM FRANCISCI DAVIDIS RESPONSIÓ AD ARGVMENTA, QVIBVS HYPOSTASIN SPIRITVS SANCTI PETRVS CAROLI STABILIVIT. ³⁾

X.

Czímlap.

DE FALSA ET VERA VNIVS DEI PATRIS FILII ET SPIRITVS SANCTI COGNITIONE, LIBRI DVO ⁴⁾

Authoribus ministris Ecclesiarum consentientium in Sarmatia, et Transyluania.

I. Thessalonicensium 5.

Omnia probate, quod bonum est, tenete.

ALBAE IVLIAE.

¹⁾ A „*Modus Concordiae*“ név alatt ismeretes 1564-ki enyedi zsinati vitairatokat az egyháztörténeti irodalom eddig csak igen hiányosan bírván: én a Dávid Ferenczet és a vele tartókat illető részt egészen közlöm, megjegyezve, hogy az általam használt kézirati példányban a felelgetések további folyama nem volt meg.

²⁾ *Lampe*, Hist. Eccl. Hungar. etc. a 152—154. lapon közölte. Nála e szó [*servetici*] közbeszurás.

³⁾ *Lampe*, Hist. Eccl. Hungar. etc. a 154—158. lapon közölte. Nálam Szent-Ábrahámi L. Mihály eredetiből irt kéziratában van meg mindkettő.

⁴⁾ 4-drét, A—N iv. előszó 5. a munka 52 levél; nagyobbára Dávid F. műve. Megvan a kolozsvári unitár. főtanodai könyvt.

A második lapon ez áll:

CAPITA EORVM, quae in primo libro continentur.

Caput primum Eddig: Caput nonum.

Harmadik oldalon az ajánló-levél van:

SERENISSIMO AC PIETATE CLARISSIMO Principi D. D. Joanni Secundo, Electo Regi Ungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Ministri Ecclesiarum consentientium Gratiam et pacem precantur. -VARIA HAEC VIROrum insignium fragmenta ab omnibus tantopere expetita, jam tandem in duos congesta libellos de unius Dei patris et Filii, et Spiritus Sancti falsa et vera cognitione, instar Silenorum Alcibiadis Maiestati vestrae Sacratissimae absque ullis verborum lenociniis humiliter consecramus : Non equidem

Az ötödfél lap ajánló-levél vége:

Albae Juliae 7. Augusti 1567.

Dei Ministri, qui Supra
M. V. S. obsequentissimi.

Tovább a következő lapon:

AD LECTOREM.

Ez után három vers-pár ily kezdetű:

Nil fucata iuuant

Ezután mintegy új címlap gyanánt ez áll:

Praemonitiones Christi et Apostolorum de ABOLENDO VERO CHRISTO PER Antichristum.

E lap belső oldalán az olvasóhoz ismét kilencz sor előszó:

AD LECTORES PIOS.

Ne quisquam

eddig:

. abduci paterentur

Most a felebbi fejezet-czim van ismételve:

Praemonitiones satb.

Ez után az első fejezet (CAPUT) megjelölés nélkül kezdődik e szóval:

CHRISTUS.

APVD Joannem

s így foly tovább a munka a kilenczedik fejezetig s az N iv N iij levele első oldalán végződik e szóval: FINIS. Másik oldalon: Errata.

Az Egy-Isten hívésére buzdító alábbi költeményt e könyv VIII. fejezete végéről közleni érdekesnek tartom; a XXIX. szám alatti DEHORTATIO czimüvel egybehasonlítása után alig marad sen kétség, hogy ez is Dávid F. műve:

AMANTIBVS VERITATIS DIVINAE ADHORTATIO.

Mente pii fratres domino fidissima Christo
Pectora, dilectaeque animae, quos sanguine fuso
Filius ipse Dei maledicta a morte redemit,
Excelsum Christi Patrem cognoscite verum
Vnum illum esse Deum, qui condidit omnia verbo,
Vniusque Dei veri cognoscite Christum
Vnigenam, per quem sunt omnia condita, verax

Sermone haec nobis solido Paracletus aperte
 Suggestit, huic adhibenda fides, huic credere dignum est.
 Vnus enim Deus est, vnus quoque filius eius.
 Vnus item Sanctus Paracletus corda reformans.
 Quis neget ista pius? quis non pia dogmata sacrae
 Scripturae amplecti malit, quam pessima Vatum
 Falsiloquum commenta, Dei pugnancia verbo?
 Ergo pii fratres falsos vitate Prophetas,
 Qui supra authorem mundi Christique Parentem,
 Nescio quem Quartum [*heu facinus*] finxere Deastrum,
 Idolum Satanae inuentum, cui nullus adhaeret
 Filius, et nullus Mediator, scilicet et qui
 Nullo opere aut sermone Deum sese esse probauit.
 At vero nobis vnum scriptura diserte
 Nunciat vnigenam Christum, qui cuncta creauit:
 Perque illum toto sese patefecit in orbe.
 Hic vetus Christi pater, et rerum optimus author:
 Hic Deus ille Deum Princeps, summusque Monarcha,
 A quo vno Christus sceptrum et decus omne recepit,
 Filius et clarum super omnia nomina nomen.
 Non is Proprietas, nec nuda Relatio, nec Vox
 Communis, vani vt tendunt suadere Sophistae.
 Spiritus at purus, simplex, immensus, origo
 Omnis naturae ac Deitatis, solus ab ipso
 Se existens, solusque suum dans omnibus esse:
 Quem supra nullus Deus est, Essentia nulla,
 Ipse omnis Deitas, omnisque Essentia, ab illo
 Omnia sunt, vnus complectitur omnia, nilque
 Extra illum, super aut praeter consistit, in illum
 Vt caput et fontem primaevum cuncta recurrunt.
 Excelso genitore quidem nil maius habetur.
 Quid Turcas igitur caecos damnamus iniquo
 Iudicio? Quid Iudaeos perstringimus acri
 Censura? Si etiam Christus sub luce serena,
 Inque suis oculis falsos perferre Prophetas
 Cogitur, inque suum conuicia dira Parentem,
 Et praelata suis commenta sophistica dictis,
 Praecipue illorum, qui se mysteria summi
 Nosse Dei iactant, et Christum velle tueri,
 Atque Euangelion totum protendere in orbem.
 O qualis pietas, qualisque scientia, zeli
 Praetextu velata pii: Quid credere Christo
 Discipulisue iuuat? cedunt iam Vatibus istis
 Christus, Apostolicusue ordo, sanctique Prophetae.
 Jam nouus emersit Deus, ignotus sterilisque,
 Quem nunquam novit Christus, nec Apostolus ullus:
 Cuius opus nullum profertur, nulla voluntas,

Vatibus hic tantum notus, vanisque Sophistis,
 Qui patrem Verbi, et Verbum mera nomina fingunt.
 Cernite nunc igitur fratres, animaeque fideles
 Quantum religio Christi iam passa ruinam:
 Jamque dolos Satanae horrendos cognoscite ab ipso
 Limine, qui coetus gliscentis in orbe piorum,
 Protinus exitii tentavit spargere virus:
 Et Jouam Christi patrem, Jouam altitonantem
 Vnum, illum verumque Deum, summumque Monarcham
 Opprimere, et falsum mundo supponere idolum.
 Tentavit certe, nec frustra talibus orbem
 Insidiis petiit, pauci nam pectore firmo
 Eloquiis haesere Dei, rarique Parentem
 Aeternum Christi vt summum coluere Monarcham,
 Quem tamen ipse vnum coluit, solumque rogavit
 Filius, atque Deum et patrem confessus aperte est
 Esse suum, tota nobis et mente colendum.
 Ergo Deum, fratres, verum summumque Parentem
 Vnigenae Christi tota pietate colamus,
 Potantes viuo puros de fonte liquores,
 Linquentesque hominum plenas foetore lacunas.

FINIS.

XI.

DE VERA VNIVS DEI PATRIS, VNIVS DOMINI NOSTRI JESV Christi, quem
 misit, filii, et amborum spiritu, cognitione LIBER SECVNDUS ¹⁾).

Romanorum 2.

Jis vero, qui sunt contentiosi, et veritati non obtemperant, ventura
 est indignatio, et ira. ALBAE JVLIAE.

A következő lapon van a tartalom:

CAPITA EORVM, QVAE in secundo libro continentur.

Caput primum eddig: Caput Decimum quintum.

Megint tovább egy levél ajánlat:

LECTORI PIO.

Ezután kezdődik a könyv:

QVOMODO CHRISTVS SVAM INSTAVRET ECCLESIAM. CAPVT PRIMVM.

s így tovább. A tizennegyedik fejezet czime itt ez:

PHRASES AEQVIPOLLENTES ALIQVOT stb.

¹⁾ 4-drét, AA—ZZ, Aa—Li iv. Előszó 1. a munka 132 levél; nagyobbára
 Dávid F. műve. Meg van a kolozsv. unitár. főtanodai könyvtárban.

*Ez később előszóval ellátva s czimében kevésbé módosítva, önállóan is kiadatott
A tizenötödik fejezet czime:*

VOCES AMBIGVAE, QUAE PASSIM IN SCRIPTVRIS REPERIVNTVR sat.

A könyv végződik az Liv Luj levele 2-ik oldalán; az Luj lapon: Errata stb.

XII.

Czímlap.

RÖVID MAGYARAZAT MIKEPPEN AZ ANTICHRISTVS, AZ IGAZ ISTENRŐL VALO TVDOMANT MEGHOMÁLIOSITOTA: Es az CHRISTVS az ő hiueinec általa tanítuan minket, mikeppen epítette meg az ő menniei szent Attiáról, es ő magarol, es a szent Lelekről bizonyos értelmet aduan előnkben. ¹⁾

PSAL. LI. A te bölcsesegednek titkait ielentetted meg minekünk. EXPRESSVM ALBAE IVLIAE per Typographum Regium Raphaelem Hoffhalterum Anno Christi M. D. LXVII.

A czímlap belső felén ez áll:

HEXASTICHON IN ARMA SERENISSIMI PRINCIPIS ET DOMINI, Domini JOANNIS Secundi DEI Gratia Electi Regis Hungariae, Dalmatiae, Croatiae. etc.

HIC JANI memoranda patent Insignia Regis.

Sospite quo dulcis Patria sospes erit.

Munoceros, Leo, Luna, Lupus, Crux, Ales et Anguis,

Inclyta nam priscae sunt monumenta domus.

Stemmata Pannoniae simul hunc et avita Patronum,

Cum Sao Tytius, Drausus et Ister habent.

A harmadik lapon a király czímere e körirattal:

JOANNES SECVNDVS D. G. ELECT. REX HVNGAR. DALMAT. CROAT. Etc.
M. D. LXvij.

A 4-ik oldalon az előszó kezdődik:

ISTENNEK KEGYELmesseget és bölcséséget az Christus által keuanunc minden hiueknek.

AZ ISTENNEK TEMplomanac eppületire . . . sat.

Az előszó vége ez:

Az Atia Isten, a Christus által erőssítzén meg Lelekben es igassagban, es az ő kegyelmességének szemeit fordicza mi reanc. Amen.

David Ferencz, a megfeszült Jesus Christusnak szolgálja,
az ő hű szolga tarsaiual egyetemben Erdelyben.

A következő levelen a könyvnek mintegy iránya van megjelölve egy szent-irási helylyel s néhány arra alkalmazottan előbocsátott tételben.

ESAIASNAC LI. Reszebe.

¹⁾ 4-edrét, czímlap, előszó 1 ív, szöveg A—S ív = 76 levél. Megvan a kolozsvári unitár. főtanodai könyvtárban.

Az en igemet a te szadban hélhez tetem, hogy plantaliad az égeket
es fundaliad az földet.

Az Atia Isten szol . . . sat.

E levél 2-ik (üres) lapja után kezdődik a munka :

ELSŐ RESZE.

EGYÜGYŰ AZ CHRISTUSNAC és az ő Apostolynak tudomania . . . sat.

Az E iv első levele belső oldalán kezdődik a munka :

MASODIK RESZE.

MELYBEN MEGMVTATTATIK MIKEPPEN A CHRISTVS A VEGERŐL AZ ELEIRE
MENVEN, ez mostani időben eppéti fel az ű aniaszentegyhazat.

Kezdeté ez :

MYERT HOGY AZ ŐRÖK életnek fundamentoma . . . sat.

Az I iv Liii levele második oldalán kezdődik a munka :

HARMADIK RESZE.

Czíme ez :

SZENT JANOSNAK TIZENHETEDIK RESZEBŐL . . . sat.

Az O iv Oviij levele második oldalán kezdődik a munka :

VTOLSÓ RESZE. TANACZADAS MIKEPPEN az hiu keresztyén ennye sok véle-
ködösökből megszabaduluan az igaz ertelemben megmaradhasson es idues-
segenek vtaban batron iarhassan.

*Az R iv Rvii levél után, melyen a mű bevégeződik, van három levélre
terjedőleg :*

AZ ELLENKEZŐCnec egye erősségere valo felelet.

S—Svii levelen, melyen a nyomtatási hibák is ki vannak igazitva.

XIII.

Czímlap.

RÖVID VTMVTATÁS AZ ISTEN-nec igeienec igaz értelmere, mostani
szent Haromsagrol tamadot vetélkedesnec megfeytesere es itélesere hasznos
es szükséges. ¹⁾

ESAIAS III. Az napokban az vrnac az ő sengeie felmagasztaltatic,
es diczősegeben leszen, es a földnec az ő gyümölcze gyöniörüses azoknac,
kie Israelból megmaradnac, es minden, ki Sionbol és Israelból megmarad,
szentnec hiuattatic, mindenki beirattatott az életbe Jerusalembé.

EXCVSVM ALBAE JVLIAE per Typographum Regium Raphaelem Hoff-
halterum, Anno MDLXVII.

*A címlap belső fele üres, az ajánló-levél a rá következő Aij levelen így
kezdődik :*

AZ ISTENFELŐ ES igaz nemes ferfiunac, Mikola Ferencznec, a köniör-

¹⁾ 4-edrét, címlap és ajánló-levél 1 [A] ív, szöveg B—R; együtt 18 ív.
Meg van a kolozsvári unitár. főtanodai könyvtárban.

gesnec, es az kegyelemnek lelket az Atia Istentől az Christus által keuan-nyok.

Kezdeté ez: MINDENFELE TVDOMANIOKBAN . . . sat.

Az ajánló-levél végződése a harmadik levél végén ez: es az öröc boldogsagnac Fiai lehessünk. Amen. Feiervaratt, Karacson-hauanak XXVIIj napian Anno MDLXVII.

David Ferencz az megfeszült Iesus
Christusnac szolgálja.

A két részből álló mű a B levelen így kezdődik:

RÖVID VTMVTATAS AZ ISTENNEK Igeienek . . . sat.

A czim itt is az, a mi elől. Az első része tart 1—104. oldalig, vagyis az O-ív negyedik levele végeig. P ív első levelén kezdődik az utolsó rész, e czim alatt

AZ MEGMON-dot czickeleknec es Regulaknac rendi szerint való Magyarazat. Móses első könyvének első reszeben. Monda az Elohim . . . sat.

Végződik az R-ív negyedik levele első lapján.

A negyedik levél második oldalát a sajtóhibák töltik be, ily felirattal:

Az nyomtatásban való vetkeket ekeppen iobiczad meg . . . sat.

XIV.

Czimlap.

REFVTATIO SCRIPTI PETRI MELII, QVO NOMINE Synodi Debrecinæ docet Jehoualitem, et trinitarium DEVM Patriarchis, Prophetis et Apostolis incognitum. ¹⁾

ALBAE IVLIAE

Excudebat Typographus Regius Raphael Hoffhalter, Anno Christi Domini. M. D. LXVII.

A czimlap belső felén a király épen azon czimere, mely a RÖVID MAGYARÁZAT sat. czimű magyar könyvben már ismertetve van, a czimer ezen verses magyarázatával:

IN ARMA SERENISSIMI Principis et Domini, Domini JOANNIS SECVNDI, Dei gratia Electi Regis Vngariae, Dalmatiae, Croatiae etc.

HAEC quicunque vides Electi insignia Regis,

Pro patria grates, Vngare, laetus agas . . . etc. etc.

Az utolsó vers-pár ez:

Desinite o Proceres, studia in contraria scindi,

Ne VINDEX laceret viscera vestra, LVPVS.

Együtt 14 vers-pár után, az ív új lapján következik a királyhoz írt ajánló-levél:

SERENISSIMO PRINCIPI, DOMINO JOANNI Secundo, Electo Regi Hungariae, et Patrono Ecclesiae Dei pio, et veritatis amanti.

¹⁾ 4-edrét, bevezetés és ajánló-levél 2 ív, a szöveg A—U ív 48 levél Dávid F. műve. Megvan a kolozsvári unitár. főtanodai könyvtárban.

Kezdeté ez · AGNOSCIMVS EX VERBO Dei . . . etc.

Vége ez :

Deus M. V. S. saluam et incolumen conseruet, dextraque virtutis
suae regat. A. Ex Synodo Vassarhelyna, prima die Septembr. Anni
M. D. LXVII.

Franciscus Daudis, et seniores
Ecclesiarum Vngaricarum in Transluania.

Egy üres lap után két levél előszó az olvasóhoz :

LECTORI PIO SALVTEM.

Kezdeté: Abstinerere sane poteramus . . . s így tovább.

Végződése ez :

Sed, his omissis, primam partem nostri scripti aggrediamur.

Ezután egy üres levél, s így kezdődik a négy részre osztott mű első része:

PRIMA PARS. PETRI MELII DE IOVA DEO VNO, ET ELOHIM DEO TRINITARIO.
CONFESSIO AD VERBUM COMPENDIUM. DE VNO DEO IOVA ELOHIM.

Credimus et confitemur in unum Deum, qui est Ioua Elohim . . . sat.

Ezután a Melius és társai hitvallása van előadva a Fiúról és Szentlélekről, követi az erdélyi egyetértő eklézsiáké ugyanazokról, valamint utóbbiak ellenvetései amazokra :

ANTITHESES CONFSSIONIS MELIANAE. Prima Antithesis . . . etc.

A Cuj ív lapon kezdődik a második rész :

SECUNDA PARS.

EXPLICATIO CONFSSIONIS MELIANAE. Credimus . . . sat.

A G iv Cuj levele, második oldalán kezdődik a harmadik rész :

TERTIA PARS.

Post haec, Melius . . . sat.

Tart az M iv M első leveléig, ennek második oldalán kezdődik a negyedik rész :

QUARTA PARS.

CONTRA STANCARVM DE MEDIATORE. Stancari opinionem . . . sat.

Végződik az M iv Muuj levele első oldalán e szóval :

Amen.

XV.

DEMONSTRATIO FALSITATIS DOCTRINAE PETRI MELII, et reliquorum Sophistarum per Antitheses una cum refutatione Antitheseon veri et Turcici Christi, nunc primum Debrecini impressarum.

PSALMO XII.

Eloquia domini eloquia munda, quasi argentum examinatum in exquisito loco terrae defaecatum septempliciter.

ALBAE IVLIAE ¹⁾

¹⁾ 4-edrét, a—d ív 14 levél. Dávid F. műve. A nyomtatási év nincs kijelölve, de hogy 1568-n a fejevári tiz napi vita után volt, kitetszik a 8-ik

Második lapon:

ORATIO AD DEVM PATREM. Omnipotens sempiterna Deus
eddig: ut tibi in spiritu et veritate seruiamus.

AMEN.

Harmadik lapon:

ANTITHESES DOCTRINAE MINISTRORVM CHRISTI CRVCIFIXI, ET PETRI
 MELII.

Foglal magában 1—28 pontot, s kezdődik a iv aii lapján így:

MINISTRORVM CHRISTI. I. Vnus ille Deus

. *Tovább:* PETRI MELII.

. Vnus ille . . . s így tovább.

Végződik kis b iv buj lapján így:

FINIS ANTITHESEON.

Következik nyolcz ellentétel [Antithesis] megezáfolása, így:

PERBREVIS REFVTATIO ANTITHESEON ADVERSAE PARTIS et calumniarum
 detectio. IN PRIMA ANTITHESEI.

Kezdeté ez:

Quam prudenter . . . sat.

Végződik d iv dii levele második oldalán e szókkal:

. . . quem spiritus illius Tripersonati Dei producit.

XVI.

REFUTATIO

PROPOSITIONVM PETRI MELII NON INQVIRENDAE VERITATIS ERGO sed
 ad contendendum propositarum, ad indictam Synodum Varadinam 22. Au-
 gusti Anno 1.5.6.8. ¹⁾

I. Cor. II.

Quod si quis videtur contentiosus esse, nos eiusmodi consuetudinem
 non habemus, neque Ecclesiae Dei.

ALBAE JULIAE.

ellentétel [Antithesis] ezen két helyéből: Petrus Melius certe in publica Dispu-
 tatione Albana coram Regia Majestate, Senatu et tota Ecclesia audacter et
 diserte pronunciauit Jesum Christum illum, qui conceptus est de Spiritu
 Sancto, in utero virginis, non esse filium Dei . . . Megint tovább: In calce
 vero scribunt Albanam Disputationem, quam impressimus, mendaciis esse re-
 fertam. . . Megvan a kolozsvári unitár. főtanodai könyvtárban F. III. 25.
 könyvt. jegy alatt, ily című művekkel egybekötve: a) *Refutatio Propositionum
 Petri Melii* sat., b) *Theses Thordae disputandae* sat., c) *De Mediatoris Jesu
 Christi hominis Divinitate* sat., d) *Liber Secundus. Explicatio Primi Capituli
 Joannis. Pars Prima* sat., e) Volt még itt a könyv elején is, végén is egy-
 egy mű, de ezeket valamikor órv kezek kiszakították, gyors és erőszakos mű-
 tét látható nyomait hagyva hátra az ívek beleszakadt maradványaiban.

¹⁾ 4-edrét A—I ív. *Előszó* I. a munka 36 levél. Dávid F. műve. Meg-
 van a kolozsvári unitár. főtanodai könyvtárban F. III. 25. könyvt. jegy alatt.

A címlap belső fele üres, a harmadik lapon ez az előszó áll:

REVERENDIS IN CHRISTO pastoribus et ministris Ecclesiarum in Hungaria Spiritum reuelationis, et prudentiae in agnitionem Dei.

P.

Kezdete ez:

Cvm satis superque . . . sat.

Végződik így:

Albae Iuliae 15. aug. Anno 1568.
Superinten. et Ministri Ecclesiarum
Consentientium in Transyluania.

Az A-ív 1-ső lapján kezdődik a mű:

PROPOSITIONES PETRI MELII DE IAH ET IEHOVA, VEL DE VNITATE ET TRINITATE IN DEO VERO. ITEM DE Christi aeterna generatione, et hypostatica deitate Christi et Spiritus Sancti Patri coaeterna et coaequali in vera unitate et identitate, jure et praerogativa soli Deo vero competenti, contra monstra Hereticorum, Ebionis, Cerinti, Sabely, Samosateni, Arry et Photini, Macedony, Eunomy, Serueti, Gentilis et reliquorum, qui his consentiunt, 22. die Augusti disputandae Varadini Anno Domini. 1568.

RESPONSIO MINIS[TRORUM] ECCLESIAE.

Kezdete ez:

Titulus ipse propositionum falsitatem aperte demonstrat . . .

PROPOSITIO PRIMA

— — — — —
RESPONSIO
— — — — —
— — — — —

Egytől huszonkét Tétel [Propositio] és ugyanannyi Felelet [Responsio], mely az i ív, új levele második lapján végződik, így: Sordescat quantum et quamdiu volet. Ezután következik egy két levélnyi mű [XVII], de ezzel egyfolytában, t. i. azon lapon, a hol ez végződik, lévén folytatólag szedve s nyomtatva, attól csak leírólag különböztethető meg; ezért itt ismertetem, bár időrendileg mindkettőnek a XXIV. sz. alatti után lenne helye.

XVII.

THESES THORDAE DISPUTANDAE AD XIII DIEM Nouembris, et in Synodo Varadina die 22. Augusti publicatae. ¹⁾

PRIMA.

Kezdete ez:

Nobis Christianis

— — — — —
— — — — —

DECIMA QVARTA.

Végződik így:

. . . . cum verbo Dei, nulla ratione negari potest.

¹⁾ 4-edrét, 2 levél. Dávid F. műve. Nyomt. ideje nincs megjelölve, de azon évből való, mint a könyv, melylyel együtt van nyomtatva. E Tételek

XVIII.

Czímlap.

LITERAE CONVOCATORIAE AD SENIORES ECCLESiarVM SVPERIORIS ET INFERIORIS Pannoniae ad indictam Synodum Thordanam ¹⁾ ad tertium Martij diem, additis Thesibus ibidem disputandis.

EPHES. V.

Omnia autem, quae arguuntur, a lumine manifestantur, omne enim quod manifestatur, lumen est.

ALBAE JVLIAE 1558. ²⁾

A czímlapon belől üres lap, azon túl:

REVERENDIS IN CHRISTO fratribus senioribus, et Ministris Ecclesiarum superioris et inferioris Pannoniae, Spiritum revelationis, et sapientiae precantur. *Kezdeté ez:* LITERAS SENIORUM . . . sat.

Vége ez:

Vos in Domino bene valere optamus. Albae Juliae 20. Januarij MDLXVIII.

Seniores, et Ministri Ecclesiarum Vngaricarum
in Transylvania consentientes.

Ezen túl következik:

THESES DISPUTAN-dae in proxima Synodo Thorde ³⁾ ad tertium Martij diem.

I. Quaecunque de Patre . . . sat.

A B ij lapon van még egy külön tárgy is kitéve:

ARGUMENTA QUI-bus Paedobaptismus impetitur.

I. In sacris nullibi invenitur Paedobaptismus . . . sat.

Végződik B iv negyedik [Bunj] levelén, e szóval:

FINIS. ⁴⁾

XIX.

Czímlap.

AEQVIPOLLENTES EX SCRIPTVRA PHRASES ⁵⁾ DE CHRISTO FILIO DEI EX MARIA NATO FIGURATAE,

Quas si quis intellexerit, et in numerato habuerit, ad multa intelligenda in scripturis iuvari poterit.

kihirdették a Váradon aug. 22. tartott zsinaton. Megvan a kolozsvári unitár. főtanodai könyvtárban.

¹⁾ Egykorulag kiigazítva: *Albanam*.

²⁾ Sajtóvétség: 1568 helyett.

³⁾ Egykorulag kiigazítva így: *Albae*.

⁴⁾ 4-edrét, 8 levél. Dávid F. műve. Megvan a kolozsvári unitár. főtanodai könyvtárban.

⁵⁾ 4-edrét A ív, A—Amj négy levél. Dávid F. műve. 2-ik kiadás. Megvan a kolozsvári unitár. főtanodai könyvtárban.

ALBAE JULIAE Anno Domini MDLXVIII.

A czim belső felén az ajánló-levél fölé e czim van írva:

PHRASES DE CHRISTO FILIO DEI EX MARIA NATO figuratae.

Az ajánló-levél kezdete ez:

Nulla maior

Vége így van:

. . . quod tibi hic exponendum proposuimus. Vale.

*Ezután van a kis munka czime:*PHRASES DE CHRISTO FILIO DEI FIGURATAE, DE manducatione carnis
ejus et de operibus quoque etc.*A munka így végződik:*

Et multi similes loci quos diligens Lector facile congerere poterit.

XX.

ANTITHESIS PSEUDOCRISTI CVM vero illo ex Maria nato.

LVCAE 2.

Hodie [non ante Secula] natus est nobis [non incarnatus] Saluator
Christus Dominus in urbe Daudis, [non in coelo ex essentia Dei.]

LVCAE 10.

Nemo nouit, quis sit filius, nisi pater, et quis sit pater, nisi filius et
cui voluerit filius aperire.ALBAE JULIAE Anno M. D. LXVIII. ¹⁾*E kis iratban előszó vagy bármi bevezetés nélkül egyenesen tárgyalva van
a kérdés, két hasábon szembe állítván 1—10 pont alatt a Tétel és Ellentétel
így:*Christus dives, quem Papa
Antichristus cum toto
mundo sequitur.*Tétel:*Aeterni Christi
Nativitas in coelo
sine conceptione.A seipso existens 2.
et omnia habens,
non factus a Deo.Nihil unquam pas- 3.
sus, nec alicujus
indigens.*[s így tovább.]**Mind a kettő egyenlő kiterjedésben van tárgyalva, a szembetétel igen meg-
könnyíti a dolog elvi különbsége felfogását.*Christus pauper, quem pii
pauperes mundo exosi
sequuntur.*Ellentétel:*1. Christus pauper genitus
est in terris . . . sat.

2.

3.

¹⁾ 4-edrét A—B ív = 8 levél. Dávid F. műve. Megvan a kolozsvári
unitár. főtanodai könyvtárban.

XXI.

Czimlap.

AZ SZENT IRASNAC FUNDAMENTUMABOL vött Magyarazat az Jesus Christusrol es az ő istensegeről, ¹⁾

Szent Janos latasarol irt könyunek 22. reszeben. En Jesus kültem az en Angyalomat, hogy a gyülekozetekben ty nektec tanobizonsagot tegyen ezekről. En vagyok az gyöker, es Daidnac nemzetsege, fenieskedő es hainali czillag.

EXCVSSUM ALBAE JVLIAE Anno M. D. LXVIII.

A czimlap belső fele üres, az ajánló-levél kezdődik A iv. Aij lapján, így:

AZ IGAZ NEMES ES ISTENFELŐ POKAI JAKABnac, Király ő felsege hoppmesterenec es hyu tanaczanac, Istenben tiszteletes Vranac, az Atya Istentől az Christus Jesus által, keuan minden testi es lelki iókat:

AZ KERESZTYEN embernec mindenkoron elmelkedni kell ez vilagbol io lelkiismerettel való kimulása felől . . .

Az Aij lap második oldalán az ajánló-levél így végződik:

Feieruarath, Szent Mihál huanac 7. napián A. 1. 5. 6. 8.

Daid Ferencz a megfeszült Jesus
Christusnac szolgája.

Ezután következik a munka ily homlokirattal:

A JESVS CRISTVSRÓL es az ő igaz Istensegeről.

Kezdeté ez:

HOLOT AZ MOSTANI üdőben

Végződik az L iv Luvj oldalán így:

. . . az igaz hitnec általa az életnec Coronaiat elvehessüc AMEN.

Ezután az M iv három levelén van a következő kis munka:

MOSES ÖTÖDIK KÖNIVENEC HATODIC reszeben. Hald meg Israel a JEHOVA a mi Istenünk egy JEHOVAH.

Magyarázat.

Kezdeté ez:

Myert hogy az ellenkező fél e mondasbol a haromsag istent magyarazza

Vége ez:

A ki az irasnac igaz folyasa szerint elhiszi, hogy az egy Jehoua isten a mi vrunk iesus Christusnac atia legyen, ez ezt is elhiszi, hogy az Jehoua csak egyedül legyen. 4. Reg. 19. es hogy ehöz mindenestől fogua hasonlatos ne legyen. Exo. 9. Hogy ez minden isteneknec istene legyen. Deut. 10. hogy Christusnac istene legyen. Eph. 1. Mert mindeneket ő magatol czelekeszic, es Christus vrunc önne maga vallia, hogy valami ő nala vagyon, hogy az ő mennyei szent atia atta ő neki.

¹⁾ 4-edrét, A—M ív = 47. levél. Megvan a kolozsvári unitár. főtanodai könyvtárban. Ebből még azon évben latin kiadás is jelent meg, a mint a következő cím alatt látható.

XXII.

DE MEDIATORIS JESU CHRISTI
hominis Diuinitate, Aequalitateque libellus.

Item: De Restauratione Ecclesiae Cellarii, cum epistola praeliminari
Fabricii Capitonis.

I. Pet. III.

Prout quisque aliquo munere dotatus est, ita id in alios dispenset.
Excusum Albae Juliae. Anno Domini M. D. LXVIII.

A czimlap belső oldalán van az ajánló-levél ily kezdettel:

MAGNIFICO DOMINO GASPARI BEKES COMITI in Fogaras, a consilys
Sereniss. Principis etc. et Veritatis Amantissimo. . P.

Kezdeté ez:

Quid Sophistae

Vége:

Vale. Ministri et Seniores Ecclesiarum consentientium
in Transyluania.

Ezután következik a munka, a fennebbi cím előbocsátása után, így:

- CAP. I. Cum de Deo Trinitate
 „ II. Quanam ratione Christum hominem de Spiritu Sancto conceptum, esse Dei Filium Sophistae doceant.
 „ III. Quomodo Christus secundum Sophistas Deus quoque censeri debeat.
 „ IV. Ut vero
 „ V. Fundamentum, quibus Christi Divinitas a nobis asseritur.
 „ VI. Adversariorum Argumenta.
 „ VII. De Aequalitate.
 „ VIII. De variis veterum quorundum praesulum, de uno Deo et de Christi Divinitate, aequalitateque sententiis.
 „ IX. De Unitate Dei. ¹⁾
Ezután van:
 „ X. De Restauratione Ecclesiae ex Libro Martini Cellarii sat. Ex Libello Martini Cellarii, de operibus Dei Anno MDXXVII. Argentorati impresso.

¹⁾ 4-edrét, A—H ív = 30 levél. Csak eddig a Dávid F. műve. A Cellariusé H-tól Ó ívig megy = 23 levél. Megvan a kolozsvári unitár. főtanodai könyvtárban. Némely példányokban Dávid Ferencz ezen műve után [Lásd Kénosi Tózsér J.: De Typographiis et Typographis Unitarior. sat. című kézirati művében a gyula-fejérvári nyomdában megjelent könyvek közt a második helyen levő jegyzését] ugyan tőle a következő szám alatti 202 vers-pár van be- kötve, a mit irodalmi ritkaságáért közlök. 4-edrétü 4 levelű mű. Bock is Dávid F. művének írja idézett műve I. köt. 241. l.

XXIII.

DEHORTATIO, et DESCRIPTIO DEI TRIPERSONATI.

Ecquid in aduersas scindetis dogmata partes?
 Perfida num semper tristis Erynnis erit?
 Illuie nun quid vestra ruitura videtis
 Verba Dei, laeto corripienda sinu?
 Surgite, ne dominus subita vos obruat ira.
 Surge diu presso turba gemenda thoro.
 Jam satis est vobis altos tenuisse sopores,
 Erigite ad vocem membra sopita Dei.
 Nonne gradu celeri regnum coeleste videtis
 Approperasse Dei? limina vestra tenet.
 Sicut ab Eoo fulgens aurora micante
 Surgit, et irradiat cuncta creantis opus;
 Et velut ignifero Phoebus splendescit in axe,
 Cum renitet claro machina tota die:
 Mystica verba Dei sic sunt patefacta per orbem,
 Vndique clarescunt mystica verba Dei.
 Jam ruit in Stygios regnum Cacodaemonis amnes
 Fortior adueniens victor ab arce poli.
 Cur detestandos repetit fera turba furores?
 Cur renouas animo schismata mille tuo?
 Nonne tenebrarum longa caligine pressos,
 Strinxerunt variis vincula dira malis?
 Hinc bello fracti, rabido cecidisse duello
 Dicimur, in proprios arma tulisse Lares.
 Hinc intestino Mauors properare veneno
 Fertur, et in proprium spicula ferre latus.
 Dirigit hinc aciem saeuus Mahometa cruentam,
 In nos terribilis Theutonis ora ruit:
 Sydera nos fugiunt, fugiunt nos pontus et aether,
 Nos odit tellus, odit et ipse dies.
 Vexamur morbis, ferro, durisque periclis,
 Morte repentina nos rapit hora breuis.
 Infensas trahitur passim gens nostra per oras,
 Mactantur nullo commiserante viri:
 Et lachrimis fuis repetunt suspiria matres,
 Namque premit teneras dura catena manus.
 Virgineumque agmen non castam soluere zonam
 Cogitur, in foedos turpiter ire thoros.
 Cernitis in cineres muros, patriamque redactam,
 Pannoniae terram perfidus hostis habet.
 Nullane iam tantos interpolat hora dolores?
 An damnum damno iungere posse iuuat?

Assuetum labor est multis inhibere furorem,
Haud bene coelites impia dextra colit.
Quid tandem miseri vestros discerpitis artus?
Forsitan et qui vos deuoret ignis erit.
Et stygium uobis timor est Acheronta mouere,
Nec tutum diras conciliasse Deas.
Illotis iam vos manibus desistite nomen
Contrectare Dei, diraque probra loqui.
Cur Deus in tantum miserans altissime sancti
Nominis infestos iam superesse sinis?
Cum tuus immenso sermo vulgetur in orbe,
Quem Satanas mundus non sinit esse palam.
At tua consumens veluti succenditur ignis,
Verba repercussis hostibus ire queunt,
Viscera, uos fratres, haud inficienda rogamus,
Si nostrae tangunt mollia corda preces,
Qui simili pariter fuimus baptismate mersi,
Quos in idem corpus sacra synaxis agit.
Inuida ne rumpat sociam discordia mentem,
Credite tum claro per sua verba Deo.
Discite non coelo triplicem considerare regem,
Impia Graiorum monstra caterua colit.
Non Deus est monstrum Triuium, nec terna figura,
Tales Eumenidum parturit aula Deos.
Talia monstra sibi stulti finxere Pelasgi
Fictor et Ausoniae pestifer auguis erat.
Talibus ille Deum praesul coniungere monstris
Ausus, et horrendos assimilare Cacos.
Hinc triplices formae, personae, terna potestas,
Hinc sine matre Deus, nec sine patre Deus.
Sic Deus alterius iussa descendit, et ipsum
Tertius informat, primus in arce sedet.
Tertius a primo transfunditur, atque secundum
Vngit, at est illis vna figura tamen.
Nec minor est quisque, nec maior, tribus olympi
Imperium est, alio tempore nullus erat:
At tribus simplex essentia, iamque triformes
Distincti, mutua conglomerantur ope.
En videas oculis indissolubile monstrum,
Portento simili Tartara plena iacent.
Gorgones anguineos innexae fronte capillos,
Lumine communi tres simul omne vident.
Tale fuit monstrum Cadmaeam Sphingis ad urbem,
Fronteque virginea, virgineaque manu.
Vox hominis fuerat, corpus canis, ala volucris,
Vngue leonino, cauda Draconis erat.

Cerberus ipse triceps Plutonis limina seruat,
 Corpus habens unum Cerberus ipse triceps.
 Bellerophonteo Marte est deuicta Chimaera,
 Dum uomit igniferos ore trifauce globos:
 Ante leo, capra in medio, pars tertia serpens,
 Attamen haud sunt tres, vna Chimaera fuit.
 Vicit et Alcides monstrum pastoris Íberi,
 Tergeminus dictus Geryon ipse fuit.
 Ipse biceps Janus, prolesque Typhaone nata,
 Et centum crescens oribus Hydra malis.
 Vulneribus foecunda fuit, Tyrinthius Heros
 Lernaem rigido discidit ense caput.
 Vt virus uocum proles fundebat Echidnae,
 Sic crescunt Terni mille venena Dei.
 Amphitrioniades aderit ceruice reuulsa,
 Huius ut innumeros dissipet arte dolos,
 Tergeminus Briareus, qui centum brachia, ventres
 Quinquaginta gerit, Centimanusque Gyges,
 Ardua qui tentant cum sydera scandere coeli,
 Fulmine demisso terruit ira Jouis.
 Haud reor incassum mensque praesagit, ab alto
 Conantur triplicem praecipitare Deum.
 Nec satis ipse luet poenae ceruice refracta,
 Sed Phlegetontiacas ille reuisset aquas.
 Sisyphus, cui saxum tradas, comitemque laboris
 Hunc habeas, gemina voluat vt ipse manu.
 Quid tum Nubigenas falsa sub imagine natos
 Semiuiros referam, semibouesque viros?
 Tiresias duplex, vt vir sic foemina quondam,
 Semiuir at duplex Hermaphroditus erat:
 Et Metre Triopis varias mentita figuras,
 Nunc equa, nunc ales, et modo ceruus erat,
 Ambiguus Proteus Neptunia maria lustrans,
 Nunc Leo, nunc Vrsus, piscis, et vnda fuit.
 Nonne Deus triplex, nunc simplex, compositusque est,
 Nunc sic, nunc alio cernitur ipse modo,
 Quam bene conueniant confer, Scyllasque bifrontes
 Et Titium, cunctis fabula nota viris.
 Quod superest Hecate Triuia est, quae luna vocatur
 Dicitur in stygiis Persephonea locis.
 Haec eadem Diana, sororque Hyperionis inter
 Mortales fertur, luna sed vna tamen.
 Sic Phoebus ternus, qui solis in aethere nomen
 Obtinuit, Stygiis notus Apollo uadis.
 In terris Liber, vini que est ipse repertor,
 Hinc Triuii nomen Phoebus Apollo tenet,

Tisyphone rigido vultu, Alectoque Megaera,
 Tres sunt, ast eadem vis data tribus erat.
 Nulla prior, vel posterior, sed tempore certo
 Has Acheron genuit Noxque seuera Deas.
 Tristia pestiferae subeunt in damna sorores,
 Fauce caua saniem lingua corusca uomit,
 Quid totidem numero parcas in stamina promptas
 Commemorem? vitae numina dira breuis?
 Monstraque praeterea, quae finxit vana vetustas,
 Inter quae Triadis vana figura manet.
 Hoc igitur cunctis est detestabile monstrum,
 Digna Prometheo terna figura malo.
 Heus speculum multis species nocitura trifronte,
 Ignoscas fasso crimina tanta mihi.
 Nec sciri poteris, qui sis nisi forma trimembris,
 Diceris ipse triceps, diceris vnus item.
 Vnus et es sed non vnus, sis vmbra tricorpor,
 Hoc tibi pro iusto nomine nomen erit.
 At credam dices etiam si scire nequibo,
 Ingenium terni non capit ora Dei.
 Ambiguis certe non possum fundere vota
 Numinibus, notum nam precor ipse Deum.
 Hic Pater est rerum tantarum maximus author,
 Cuius in arbitrio machina tota silet.
 Ipse mare, et terras, et quod tegit omnia, coelum,
 Condidit, imperio qui tenet omne suo.
 Hic genus humanum diuino motus amore,
 Formauit, sanctos indidit inde motus.
 Insidiis decepta tamen tam sancta propago,
 Adducitur vitae iusta medela suae.
 Nam veniet quondam semen muliebre, draconem
 Conteret, hoc pretium decipientis erit.
 Temporibus plenis Deus haec promissa repleuit,
 Aduenit lento nostra tutela pede.
 Et natus castae puro de virginis aluo,
 Omnipotens pater est huius in arce Poli.
 Hic patrio iussu nostris habitauit in oris,
 Edocuitque sui mystica dona patris.
 Filius iste Dei mortem perpessus iniquam,
 Et nostri poenas criminis ipse dedit.
 Tertia lux rursus rediuuium reddidit orbi,
 Praesidio repetit coelica regna Patris:
 Gloria tunc illi, tunc est data cuncta potestas,
 Dexteram quem patris cuncti potentis habet.
 Hunc dominum fecit, nomen sortitus in alto est,
 Dum ruet extremo machina tota die,

Tunc tremet immensus sub vero iudice mundus,
 Cum surgent sonita corpora cuncta tuba.
 Christe Dei soboles, castaeque viraginis almus,
 Tu decus atque salus, portus et aura tuis.
 Te medium genitor nobis statuitque, deditque,
 Tu poteris nostris auxiliare malis:
 Tu reddis gratos, tu conciliasque parentem,
 Flamine tu sancto pectora nostra regis.
 Da, genitor nobis per te noscatur, vt aequa
 In te speremus Christe benigne fide.
 Lernaeamque procul depellas, quesumus, Hydram,
 Atque veneniferi dogmata falsa Dei.
 Ne triplicem fingat formam, ternasque figuras,
 Mundus in opprobrium maxime Christe tuum.
 Vos o Christigenae, genuit quos sanguine fuso
 Filius ipse Dei, uita salusque pium.
 Quorum me miseret, diuino concitus oestro
 Obsecro, Christi discite iussa sequi.
 Atque adamantinum pectus, rabiemque leonum
 Vos mollire simul, saxea corda decet.
 Da, pater alme tuis pacem, discordia ne nos
 Opprimat, incautos, speque, fideque rege.
 FINIS.

XXIV.

Czimlap.

BREVIS ENARRATIO DISPUTATIONIS ALBANAЕ DE DEO TRINO ET CHRISTO DVPLI-ci coram Serenissimo Principe, et tota Ecclesia decem diebus habita ¹⁾ ANNO DOMINI M. D. LXVIII. 8. Martÿ

Ecclesiastici. 37. Qui Sophistice loquitur odibilis est, in omni re defraudabitur, non est enim illi data a Domino gratia, omni enim Sapientia defraudatus est.

EXCVSVM ALBAE IVLIAE. apud Viduam Raphaelis Hoffhalter, Anno M. D. LXVIII.

A czimlap belsô és utána következô oldalán az olvasóhoz intézett elôszó van:

LECTORI PIO SPIRITVM Discretionis et intelligentiae a Deo Patre per Christum.

Vége ez:

Dominus dirigat nos in via pacis suae. Amen.

Seniores Ecclesiarum, et Ministri Christi crucifixi, consentientes in Transylvania.

¹⁾ Elôszóval 24. 4-edrét iv. Dávid F. müve. Megvan a kolozsvári uni-tár. fôtanodai könyvtárban.

A negyedik, vagy Aij ivlap belső oldalán kezdődik a vita előadása:

PRIMA ACTIO DE CONDITIONIBVS, ET. arbitris.

Föltételeit mindkét fél három-három nyilatkozatban kifejtven: a B iv Buj lapja belső oldalán kezdődik az első napi vita előadása így:

ACTIO PRIMI DIEI ET EXORDIVM DISPVTATIONIS octaua Martÿ.

Megy az X iv belső oldalán eddig:

ACTIO DECIMI DIEI.

A tiz napon át tartott vita egymásután van előadva, berekeszti a Z ivlap belső oldalán ily című függelék:

ANTITHESES Interpretationis Melianae, in Caput primum Joannis.
PRIMA.

1—42 pont alatt előadatván az unitárius ellentétes állítások, a munkát berekeszti az olvasóhoz intézett néhány sor ily homlokirattal:

LECTORI.

Nos hic sat.

Következik a jegyzők névalírása:

AMANVENSIVM NOMINA. Joannes Synnig Marosinus Pastor Ecclesiae Dei, quae est in Kerestur Sicularum.

Martinus Albanus Minister Ecclesiae Dei in oppido Deés.

Benedictus Ouari Rector scholae Albanae.

Gregorius Wagnerus Scholae Albanae collega.

Leghátul van ez:

Errata sic corrigito. ¹⁾

¹⁾ Kiadatta e hitvita folyamát Melius Péter is Heltai Gáspár által 1568-n, saját katolikus álláspontjukról tárgyalva; később 1570. Heltai másodszer is kiadta új előszót igtatva elébe, de a szövegen semmit sem változtatva. Az első alkalommal Heltait mint „egyszerű eklézsiái tagot“ említi Melius, a második kiadásnál ő magát „kolozsvári papnak és typographusnak“ írja; az elsőben látszik idegensége Dávid F. és az unitáriusok iránt, az utolsóban magasztalja őket, a mi megengesztelődést mutat s szivből és teljes meggyőződése szerint unitáriussá létét tanúsítja.

Az első kiadás címe ez: *Disputatio in causa sacrosanctae et semper benedictae Trinitatis, Indictione Serenissimi Principis etc. inter Nouatores D. Georgium Blandratam, Franciscum Daudis, eorumque asseclas: Et Pastores Ministrosque Ecclesiae Dei Catholicae ex Hungaria et Transyluania, qui divinam veritatem ex scriptis Prophetis et Apostolicis, iuxta continuum Ecclesiae Sanctae Catholicae consensum, defendendam susceperunt, per decem dies, Albae Juliae in Transyluania Habita. Ordinatione ac voluntate eorundem. Pastorum ac Ministrorum Catholicae partis reuisa ac publicata. Claudiopoli. A Casparo Helto etc. Anno Domini 1568.* Elöl van Melius egy levele, melyben őt a kiadás felügyelésére s a szerkezetnek belátása szerint megigazítására felkéri; azután Heltai előszava, melyben magát Melius nézetein levőnek vallja, a három első napi vitát saját tudása, a többi a vele közlöttek szerint adja, de mindkét fél irását összehasonlítja. Ezután vannak a felek felelgetései, úgy, mint a Dávid F. kiadványában; azután a vitatkozások leírása, még pedig az A íven az első, a kis m íven az utolsó napi vita; a könyv végződik a fejedlemnek Csáki kancellár által tett azon nyilatkozatával: „hogy már most a vitának véget vet, mert látja, hogy az többet árt, mint használ; Isten kegyelme meghálálására serkenti a zsinatot, igérvén, hogy a dologról más-képen fog gondoskodni, hogy az egyház békéje is megmaradjon, az igazság

XXV.

*Czímlap.*DE REGNO CHRISTI LIBER *primus.*DE REGNO ANTICHRISTI LIBER *Secundus.**Accessit tractatus de Paedobaptismo et Circumcisione.*

Rerum capita sequens pagella demonstrabit.

Ioan. 15. ver. 14.

Vos amici mei estis, si feceritis quaecunque ego praecipio vobis.

ALBAE JULIAE. Anno Domini 1569.

A belső oldalon:

CAPITA EORVM, QVAE IN primo libro continentur.

1. De regno Christi in genere.
2. De discrepantia hominis christiani cum Iudaeo.
3. De iustitia regni Christi legis iustitiam supertantis.
4. De fidei fundamendo.
5. De Iustificatione fidei.
6. De discrimine utriusque iustitiae, legis et Evangelii.

is napfényre jöjjön, a feleknek pedig meghagyta, hogy egymást se nyilván, se magánlag ne bántalmazzák, különben büntetését el nem kerülik. Az egybegyűlést és higgadt vitatkozást azonban ezentulra is megengedi, mert akarja, hogy országa szabad ország legyen . . .“ A vita e szerint félben maradt — így végződik a mű — s a zsinat eloszlott. IMPRESSVM sat. [*mint fennebb*].

A második kiadás címe ez: DISPUTATIO DE DEO PER DECEM DIES CONTINIVOS indictione Sereniss. Principis etc. inter partes habita, in Vrbe Transyluana: ALBA IULIA. Denuo cum noua Praefatione edita. CLAVDIOPOLI. ANNO DOMINI. 1. 5. 7. 0. A címlap belső oldalán 8 latin vers-pár van az olvasóhoz intézve s a hitviták hasznossága hangsúlyozva, melyek által — ugymond — elválnak a durva posztó a bársonytól, s a sötétség cselekedeteit a világosság eloszlatja; azután két levél előszóban szive fájdalmával mondja el, mint retteg s mint szégyenli akkori tévedéseit, midőn e hitvitát elsőbben kiadta; mert akkor az Antikrisztus sötétségétől elborítva, az isteni igazság fényét, úgy, mint most, felfogni nem bírta . . . Most az Isten és angyalai s az egész eklézsia előtt nyilván és ünnepélyesen vallja és erősíti, hogy ő a szentírások öszhangja által belsőjében meg van győződve arról, hogy azoknak tudománya, kiket első kiadásában, maga sötétségben levén, oktalanul és eszeveszett vakmerőséggel eretnekeknek és istenkáromlóknak mondott, az Isten szent és győzhetetlen igazsága, mely a proféták és apostolok irásán alapul s melyben egyedül van üdvesség; a római pápa tudományától végképen elválnak, a mit az Istenről és a szentségekről tanít, veszedelmesnek tartja; hálát ad Istennek, hogy őt vénségében a bűnnek fertőjéből kiszabadította s kéri, hogy őt mostani hitében erősítse meg; végre Blandratának és Dávid F.-nek megköszöni, hogy erejük érzetében az Urra, kegyességöknél fogva az ő gyöngeségeire és bolondságaira figyelemmel voltak mindaddig, míg az isteni kegyelem napja eljövén, őt abból kiszabadította. A minden jóságnak forrása — ez végső szava — ama napon ezen ő kegyességöket fizesse meg.“ „A fejevári vitáról úgy nyilatkozik, hogy a Magyarországra haza térő papok avval dicsekedtek, hogy ők voltak győztesek. Hanemha szertelen beszédek sokaságát veszik annak — ugymond Heltai — mert a valóságban ők győzettek le.“ [*Mindkettő meg van a m. tud. Akad. könyvtárban, az első a kolozsv. unitárius főtanodai könyvtárban.*]

7. Collatio charitatis cum fide.
8. De operum mercede, et gloriae differentia.
9. De charitatis excellentia.
10. Quid efficiant fides, charitas, et opera.
11. De operum origine et efficacia.
12. De virtute praedicationis Evangelii.
13. Verae notae membrorum Christi.

Quae in secundo libro.

1. De Regno Antichristi.
2. De eius mysterijs.
3. Signa 60 Antichristi futuri, et de Genealogia eiusdem.
4. De Paedobaptismo.
5. De Circumcisione.

A harmadik oldalon van a fejedelemhez irt ajánló-levél:

SERENISSIMO PRINCIPI DOMINO, DOMINO Joanni Secundo Electo Regi Vng. Dal. Cro. etc. Ministri et Seniores Ecclesiarum de uno Deo patre consentientium in Transyluania Gratiam et pacem. P.

Kezdete ez:

SAEPIVS NOBIS COGITANTIBVS SERENISSIME PRINCEPS

Hét s fél levélnyi terjedelem után így végződik:

Optamus tibi Mosis elementiam, Davidis pietatem et Solomonis sapientiam.

Ezután az A iv első levelén: PRAEFATIO végződik így: conabimur. A 13. fejezet végződik a Q iv 2-ik levelén. A Q 4 és Quivj levelen van: NOTAE MEMBRORVM regni Christi 1—15. pontban.

Következik a második könyv.

DE REGNO Antichristi et eius mysteriis: *De que Paedobaptismo.*
LIBER SECVNDVS. APOC. XVII, *Regnum habet super Reges terrae.*

Albae Juliae Anno Domini M. D. LXIX.

A belső oldalon:

DE REGNO ANTICHRISTI PREFATIO.

Kezdete ez:

QVANQVAM sat.

Az utolsó fejezet kezdődik a QQ íven, végződik SS ív 2-ik levele második oldalán a sajtóhibákkal: ERRATA SIC GORRIGITO . . . sat.

A kor izgalmas szelleme ismertetéseül közlöm a 3-ik fejezetből az Antikrisztus genealogiáját bezáró vers-párt.

Qu di an tris cum fu stra
os rus guis ti nere uit.
H pu san chris de vul la

Itt a szerző azt mutatja meg, hogy a keresztség a körülmetélkedés után következett s annak helyét pótolja. ¹⁾

¹⁾ 4-ed rétbén az első könyv 18 ívet, a második 24-et tesz. Dávid F. szerzőségére mutat előszó, irány és szellem. Megvan a székely-kereszturi unitár. középtanodai könyvtárban.

XXVI.

Propositiones

FRANCISCI DAVIDIS Ex UNGARICO Sermone in Latinum conversae et in eadem Synodo Varadiensi [Ao 1569] exhibitae.

I. *Trinitas*, quam Romanus Pontifex cum suis asseclis confitetur, non *trinitas* est, sed *quaternitas* et doctrina extra Verbum Dei excogitata. Imo potius non *quaternitatem*, sed *quintitatem* confitentur, nempe *quatuor Deos*: unam essentiam, quae Deus est, tres personas, quarum quaelibet Deus sit; et unum *hominem, Christum*. Nos vero juxta Verbum Dei unum Deum confitemur, qui est Pater ille, ex quo et a quo sunt omnia et qui est super omnia, qui Verbo sapientiae suae et Spiritu oris sui omnia creavit; extra hunc alius Deus non est, nec trinus, nec quaternus, nec essentiatus, nec personatus; quia Sacrae Literae Trinitatis Deorum nullam faciunt mentionem.

II. Unus est Dei Filius Jesus Christus, Deus et Homo, non potest igitur esse vel dici primogenitus, vel unigenitus Dei, qui non sit Deus et Homo.

III. Non est in Sacris Literis usquam nominatus Filius Deus, qui vel ex *essentia* Dei ab aeterno genitus, vel ab aeterno realiter subsistens fuisset, vel qui in Trinitate secunda fuisset *persona*, qui e coelis descendens carnem sumpsisset. Ideo opiniones de ejusmodi *personis* et incarnatione, tanquam humanum inventum repudiamus.

IV. Alius igitur Filius Dei non est, praeter eum, qui ex Spiritu Sancto in utero Virginis conceptus est et natus. Luc. I. Rom. 1. Matth. 22.

V. Jesus Christus dicitur Deus et Homo, non propterea, quia sit Deus a se ipso existens; sed quia Pater plenitudinem suae Deitatis dedit illi et communicaverit cum illo; et per suum Spiritum sibi ipsi genuit, sanctificavit et in mundum misit.

VI. Aequalitatem Christi cum Patre non negamus, imo docemus, eam scilicet, quam Pater illi dederit, et in eo esse testificatus est; ita, ut Patre manente in sua eccellente dignitate et Principatu, non somniemus aliquam non datam aequalitatem, tanquam genito haeredi.

VII. Quod Filius Dei fuerit ab aeterno in ipsius decreto ex cognitione non negamus; hac enim ratione omnia sunt praesentia illi; sed quod realiter ab aeterno natus fuisset, id nec Deus ipse, nec Prophetae, nec Apostoli testantur.

VIII. Non fuit unquam Christus vel Filius Dei, qui vel purus Homo, vel purus Deus fuisset, sed tunc cognitus est Christus Filius Dei esse, cum Angelus Mariae et Pastoribus id ipsum annunciavit, qui secundum carnem declaratus est Filius esse Davidis; in Spiritu autem Filius Dei et Davidis, Dominus, qui est unicus ille Deus, a Deo, supra consortes suos, est in nostrum Mediatorem, Sacerdotem, Judicem et Dominum ordinatus, in quo juxta voluntatem Dei nostra spes et salus reposita est.

IX. Spiritus Sanctus non est Deus a se ipso existens, nec personatus Deus in Trinitate, sed Spiritus Patris et Filii *αγαβδων* et sigillum haere-

ditatis nostrae, quem Pater abunde per Filium in nos effundit, ut virtus ejus vivifica in nobis reperiat et agnoscat. ¹⁾

XXVII.

Czímlap.

AZ VARADI DISPVTACIONAC AVAGY VETELKEDESNEC AZ EGY ATTYA ISTENRŐL, és annac Fiaról, az Jesus Christusról, és a szent Lélekről igazán való előszámlálással. ²⁾ Melly mindenic félnek akarattyából kezdetett, Mindszent-hauának 20 napián : 1569. esztendőben.

ACTO. V.

Meglássátoc, mint czelekötek ez embereckel: Én aszt mondom, Hadiatoc békét ő nekic, és ne banczatoc őket. Ha emberektől vagyon ez a tanacz és ügyeközet, Elbomol. Ha kedig Istentől vagyon, Nem bonthattyátoc el: Mert heiába tusakotoc az Isten ellen.

COLOSVAROT.

1. 5. 6. 9.

A czímlap belső fele üres, az előszó az A ívlapon kezdődik:

AZ JESVS CHRISTUS VÉRÉNEC ÁLTALA MEGSZENTEIT VALASZTOTT HIVECNEK egész Magyarországnac lakazóknac, Az igaz itéletnec és bölcseségnek Lelkét, az Attya Istentől, az Jesus Christusban szüüünk szerént kéuániuk

A két levél ajánlat bezáró sorai:

Az Erdeli Lelki pasztoroc, kie az egy Attya Isten felől, és annac ő áldot szent Fia, az Jesus Christus felől, és ezeknec szent Lelkec felől, a szent irás szerént egy értelembe vadnac.

A negyedik levelen következik a munka:

AZ VARADI DISPVTACIONAC AVAGY VETELKEDESNEC IGAZAN VALO előszámlálással. AZ ELSŐ NAPNAC Vetélkedésse.

Kezdeté ez:

Mikor a megregzet Disputacionac napián . . . sat.

A hat napig folyt vita a kis b. 2. ívlap negyedik oldalán Dávid Ferencz ily nyilatkozatával végződik:

Ez okaért ide akartam az én vallássomat, mely a mü attyankfiainac is vallássoc, vetnem, Es azvtán feleletemet helyhesztöttem.

A hitvallásnak következő czímlapja van:

AZ EGY ATTYA Istenről, Es az ő FIAROL, AZ JESUS CHRISTVSROL, ES A SZENT LELEKR ÖLVALÓ reuid vallás, Az Prophetáknac és az Apastoloknac irások szerént.

¹⁾ Lampe, Histor. Eccl. Reform. in Hung. et Transylv. sat. 228—230. II. összehasonlítva Bod Péter idézett műve 48—51. lapjain levő közleményével.

²⁾ Dávid F. műve. Czímlappal és ajánló-levéllel 26 4-drét ív. Meg van a székelykereszturi unitárius középtanodai Jakab Elek-féle s a kolozsvári unitár. főtanodai könyvtárban.

Belső oldalán van:

AZ EGY ISTENRŐL, a mű Wrunc Christus Jesusnac Attyarol.

Tovább a második lapon:

A MI VRVNK IESUS Christusról, az Atya Istenec egyettlen egy Fiáról.

A hatodik lapon:

A SZENT LELEKRŐL.

Vége így van:

Az Atya Isten, az ő szent Fiaért könyörüllően raytunc. Es tancion meg az ő vtára, Amen: Amen.

Az Waradi Disputacionac vége.

COLOSVAROT. ANNO DOMINI

1. 5. 7. 0.

XXVIII.

Czímlap.

AZ EGY ATTYA ISTENRŐL, ES AZ Ő FIAROL, AZ IESUS CHRISTVSROL ES A SZENT LELEKRŐL valo reuid vallás, a Prophetáknac és Apastoloknac irásoc szerént. ¹⁾

XXIX.

Czímlap.

ELSŐ RESZE AZ SZENT IRASNAC KÜLEN KÜLEN RESZEYBŐL VÖT PRE-DIKACIOCNAC AZ ATYA ISTENRŐL ENNEK KEDIG AZ Ő FIAROL, AZ IHESVS CHRISTVSROL, ES AZ MI ÖRÖCSEGÜNCNEC PECZETIRŐL AZ SZ. LELEKRŐL. ²⁾

IRATATTAK

DAVID FERENCZTŐL AZ MEGFESÜLT IHESVS CHRISTVSNAC SZOLGAITOL.
GALATAS. VI.

Tauol legyen en tőlem, hogy en ketkedgyen egyébben, hanem czyac az mi Vrunc Jesus Christusrac kinszenuedesseben, mely által ez világ ennekem felfeszítettet es en ez világnac.

A címlap belső fele üres, a harmadik s köv. lapon van az ajánló-levél:

AZ FELSEGES MASODIK JANOSNAC, MAGYARORSZAGNAC, TOTORSZAGNAC, HORVATORSZAGNAC VALAZTOT KIRALIÁNAK AZ ATYA ISTENTŐL AZ CHRIS-TUS ALTAL MINDEN TESTI ÉS LELKI IÓ ADATTASSEC.

Kezdeté ez:

Felseges kegyelmes vram sat.

¹⁾ Dávid F. műve, öt levelet tölt be. Látható az elébbi szám alatti mű végén.

²⁾ Czímlappal, a királyhoz intézett ajánló-levéllel, előszóval és a sajtóhibák ivével 100 iven, ivalakban. Meg van a székely-kereszturi unitárius középtanodai *Jakab Elek*-féle könyvtárban diszes, franczia fejer pergament kötésben, gazdag aranyozásu szögletmetszésekkel; meg van a kolozsvári unitárius főtanodai és thordai középtanodai könyvtárban is.

Vége a harmadik lapon :

FEIERVARAT AVGVSTVSNAE 20 NAPIAN 1. 5. 6. 9. ESZTENDŐBEN;
Az megfeszült IHESUS CHRISTUSNAE szolgáláa ES FELSEGEDNEC

Meltatlan Predicatora
DAVID FERENCZ

A negyedik lapon :

Minden hyű es istenfelő Keresztyennee, ki ez könyuet oluassa :

Kezdeté ez :

Ha külen-külen fele szidalommal . . . stb.

Vége :

AMEN. ALBAE JULIAE ANNO SERVATORIS NOSTRI 1569. 20. AVGVSTI.

A nyolczadik lapon :

CONTIONVM CATALOGVS.

Alább e cím :

Az hatuanegy Predicacioeac megmutató Tablaia , hogy mindeniket hamarab az megieczyet leuelnee szama szerént megtalalhassad.

Következik 16. predikáció, címe: Az Atya Istenről, 36. az Atya Istentől megígért Messiásról, 8 a Szent Lélekről való. Ezután kezdődik a munka:

VALOGATOTT PREDIKACIOK A SZENT irasnae külömb külömb reszeieből ¹⁾

ELSŐ PREDICATIO.

I. Timoth. 6.

O Timotheus, megörizzed az te nalad letett kenczet . . . sat.

A lapokon felül mindenütt e czimirat van :

A PRÉDIKÁCIÓKNAK ELSŐ RESZE.

A 99-ik íven e bezáró szók :

Diczirtessec Az Atya isten az Christus által , ki minket naponkent uilagosit es az ő igeienee igaz ertelmere viszen, Köniörgök ő nekie, hogy az ő kegyelmesseget tölem meg ne vonnya, sőt incab adgyon erőt, hogy az ő szent gyülöközetiben naponkent munkalkodhassam es epythessec. Amen.

Fél tiszta lap után a sajtóhibák, ily fölirattal :

TYPOGRAPHUS LECTORI S. P.

Vége :

ALBAE Juliae M. D. LXIX. PER GREGORIVM VAGNERVM.

¹⁾ A könyv 1-ső lapja jobbfelöli felső szögletére van nyomtatva: Folium 1 és ez megy a 30-ik levélig; azontúl római számmal foly tovább, de sajtóhiba van az LI és LXIX lapnál; a 74 lap már arab számmal van megjelölve, a LXXV, LXXVI rómaival, de hibásan, a 77 laptól 193-ig megszakadás és hiba nélkül foly s annak belső oldalán a munka végződik.

XXX.

a)

Czímlap.

SENTENTIA CONCORS PASTORVM ET MINISTRORVM ECCLESIAE Dei Nationis Hungaricae in Transyluania, De propositionibus Doctoris Georgij Blandratae et Francisci Daudidis etc. in Disputatione Albensi, coram Regia Maiestate, Anno Domini, M. D. LXVI Die April. XXV. propositis, Et Limitatione fratrum, qui ex Hungaria praedictae Disputationi interfuerunt, In frequenti Synodo Vásárhelyensi eodem anno, die vero XIX. Maij pronunciata et publicata.

Nunc vero ex assensu Maiestatis Regiae, Domini ac principis nostri clementissimi, typis excusa.

Ezen czímet adták kinyomtatásakor a *Dávid Ferencz* és *Blandrata György* által készített következő műnek:

PROPOSITIONES IN DISPVTATIONE ALBENSI coram Regia Maiestate etc. a. D. Georgio Blandrata, et Francisco Daudidis etc. propositae, cum Limitationae Pastorum et Ministrorum, qui ex Ecclesijs Hungaricis Disputationi interfuerunt: Quibus accessit sententia, de praedictis propositionibus et Limitatione, Synodi Vasarhelyensis, eodem, hoc est M. D. LXVI. Anno. die vero XIX. Maij, frequenter celebratae.

Ez irat alkotó részei 1., I—VIII. vitatétel [*Propositio*], melyek némelyikére ellentételt [*Antithesist*] is irtak a szerzők. 2. A magyarországi papság értelmezése [*Limitatio*]. 3. A maros-vásárhelyi zsinat ítélete [*Sententia Synodi Vasarhelyensis*]. Az egész irat F₂—G₃ tehát 9½ kis 8-adrét levelen jelent meg 1566. ily czím alatti művel együtt:

CATECHISMUS ECCLESIAE DEI IN NATIONE HVNGARICA PER TRANSILVANIAM, QVAE RELICTO PAPISTICO DEO QVATERNO, VERBVM DEI de sacrosancta Triade, Vno vero Deo Patre, et Filio eius, Domino Iesu Christo, ac amborum Spiritu amplexae sunt, simplicitateque illud credunt ac profitentur.

REGIAE MAIESTATIS, Domini nōstri clementissimi assensu ac voluntate excusus et publicatus. CLAVDIOPOLI in Transyluania, Anno Domini. 1566.

Ajánlva van e könyv a fejedelemnek, mint ezen tartományokban az egyház és az üdvözítő hit hídetői legkegyelmesebb és legfőbb pártfogójának. Az öt levél ajánlat így végződik:

Seniores Ecclesiarum Hungaricarum Reliquique Pastores et Ministri earundem.

A szent atyáktól vett két levél idézet után következik a munka így:

CATECHISMUS ECCLESIAE DEI

Dei in natione Hungarica per Transyluaniam, compendiosa breuitate Christianae doctrinae summam complectens: Iuxta Vasarhelyianae Synodi Consensus normam.

Kezdeté így van:

MAGISTER.

Cuius es Religionis?

DISCIPVLVS.

Sum Religionis Christianae sat.

Az *Istenről* tanít A—A₅ levelen, *Krisztusról* A₆—B₄ levelen, a *Szentlélek*ről B₅—B₆ levelen; a II. rész a hit symbolumairól B₇ levelen; III. rész Istenháza szabadságairól B₈—C₂ levelen; ezután a Sacramentumokról, C₃ a keresztségről, C₅ uri vacsoráról, D. az ég kulcsairól, D₂ a háladatosságról, D₄ Isten törvényéről vagy a tiz parancsolatról, egyenként magyarázva meg mindeniket az E₃ levélig terjedőleg, az E₄ levelen a könyörgésről általában, E₅—E₈ levelen át. Végződik az F betű első lapjával.

Az F₂ levelen kezdődik az elébb sorozott: SENTENTIA sat. a mi a két műnek együvé tartozását mutatja. Az előszó tartalma és irálya, mint szintén a *mester* és *tanítvány* közötti beszélgetés szabatosága, a világos és könnyű előadás, a felfogás eredetisége, a megkülönböztetések és fogalommeghatározások finom éle mind Dávid F. szerzőségére vall. *Fosztó-Uzoni* csak a vitatételeket mondja Dávidéinak s művei közt a XI-dik helyen említi. I. köt. 242. l.

A PROPOSITIONES illelőleg SENTENTIA CONCORS sat. című részt e műből kiadta *Bod Péter*: HISTORIA UNITARIORVM IN TRANSYLVANIA, sat. című művében MDCCLXXVI-ban a 12—26. lapokon.

Az egész mű 7³/₈-ad ív. Megvan a kolozsvári unitárius főtanodai könyvtárban. Nekem úgy tetszik, mintha ez lenne azon mű, melyet *Sandius* [Bibl. Ant. 30. l.] Blandrata neve és e cím alatt említi: *Disputatio prima Albana seu Albensis*, habita a. 1566. 24. febr. impressa Claudiopoli eodem anno, s a melynek ily cím alatt sehol nyomára nem akadhatni. Ha gyanum alap nélküli, kedves lenne fölvilágosítatásom ez évtizedek óta tartó bizonytalanság felől.

XXX.

b)

Czímlap.

REFVTATIO SCRIPTI GEORGII MAIORIS, IN QVO DEVM TRINVM IN PFRSONIS, ET VNVM IN Essentia: Vnicum deinde eius Filium in persona, et duplicem in naturis, ex lacunis Antichristi probare conatus est. ¹⁾

AVTHORIBVS FRANCISCO Davidis, Superintendente, Et GEORGIÓ Blandrata, Doctore. JOHAN. 5. Ego veni in nomine Patris mei, et non recepistis me: Alius veniet in nomine suo, et illum recipietis.

AVGVSTINVS.

Deus Verbum, Filius aeternus, misit seipsum: Venit in nomine suo, et sanctificauit seipsum etc. De. Trinit. lib. Cap. 2. et lib. 2. Cap. 1. Ac. lib. 6. Cap. 6. 1569.

A címlap belső oldalán ez áll:

SERIES RERVM QVAE HOC OPVSCVLO CONTINENTUR.

Ezután nyolcz szakaszra van osztva a könyv tartalma, az első, az A ív A₂ lapján így kezdődik:

¹⁾ A nyomtatáshely nincs kitéve, az egész mű 27 kis 8-adrét ív. Megvan a kolozsvári unitárius főtanodai könyvtárban.

I. DICTUM BEATI JOHANNIS. 1. Joh. 2. quo Major in limine libelli sui abusus est, sequentibus Argumentis retorquetur . . .

Az A iv A₁ levele belső oldalán következik az ajánló-levél:

EPISTOLA DEDICATORIA REVERENDISSIMO DOMINO D. MICHAELI CZAKIO, GENERE, eruditione ac pietate clarissimo, Serenissimi Principis, Domini JOHANNIS SECUNDI Electi Regis Supremo Cancellario ac Consiliario fidelissimo . . .

Ez a B iv hetedik leveléig terjed, hol a harmadik szakasz következik:

RESPONSIO AD MAJORIS EPISTOLAM DEDICATORIAM, IN qua omnia eius argumenta excutiuntur, ac refutantur.

Ez az F₄ ivlapig terjed s itt a könyv negyedik szakasza, vagyis a főmunka kezdődik:

REFVTATIO LIBELLI GEORGII MAJORIS THEOLOGI Wittebergensis.

Itt az ötödik, hatodik, hetedik és nyolczadik szakasz tárgya fejtegettetik a nagy ABC-n egészen, tehát 23 íven át, s a kis abc-e ívének első levelén végződik, együtt 26 ívet s egy levelet tölt be. Hozzá van csatolva d₂, d₃, d₄, d₅, d₆ ivlapon ily czimű értekezés is:

VOLFGANGI FABRICII CAPITONIS, VIRI DOCTISSIMI PROgnosticon, de repurgatione doctrinae Ecclesiae in progressu Evangelij . . . sat.

Ez értekezés a d iv nyolczadik levelén végződik e búcsuszóval:

Interea vale, Et sustine Dominum, per tolerantiam in Christo Iesu: qui te confortet: Amen.

Azután az egész könyv az olvasóhoz intézett végszóval, így záródik be: Lectori pio Salutem . . . sat.

Dominus sit te cum: Amen.

XXXI.

Czímlap.

KÖNYVETSKE Az igaz keresztényi KERESZTSÉGRŐL, ES A PAPA ANTI-christusnac Maymozássaról. ¹⁾

A szentírásbol nagy munkaual rendre egybegyütöttet, és öszue szörzettet NEMELLY IAMBOR Tudos emberec által, kie annac vtánna Martiromsagot szenuettenec also Németországban: Az Isten valasztotinac tanyitassara és felépitéssére.

IEREM. III. Szanczatoc wy vgarat magatoknac, Es ne vessetec töb-szer a teuissec közibe. 1570.

Az ajánló-levél a harmadik lapon kezdődik így:

A TISZTELENDŐ ÉS ISTENTŐL TANYITOTT Daudid Ferentznec, A megfeszült Iesus Christusnac, az Isten Fianac Euangeliománac hirdetőiénc, a

¹⁾ Megvan a m. nemz. Muzeumban s csonkán máshol is. A m. Protest. Egyh. és Isk. Figyelmező 1876. évi folyama 203—208. ll. ismerteti Czelder Márton saját egyetlen teljes példányát, melyet Lugosy Józsefnek engedett át s irányáról nagy dicsérettel szólván, a később élt Pázmány Péterét szinte feljűl mulónak írja. Ebből csak az utolsó levél hiányzik t. i. a nyomtatás helye.

diczéretes Erdeli Feiedelemnec vdvaraban, Istenec kegyelmesseget és Bekesseget, azon Jesus Christusban, mü Wrunkban.

Vége ez:

Irtam ezeket Warsouiaban, 1569. esztendőben, 19. napan Augustusnac. A megfeszült Iesus Christusban, az Istenec Fiában te szerelmes atyadfia Wilini Sandor oruos etc.

Következő lapon kezdődik a mű így:

SOMMAIA E KONYVETSKENEC, mellyben megmutatic, minemü cikeleket foglallyon be, Es hany Rézből fügien.

Ött Rézbe vagyon foglalua ez e Könyuetske sat. Az első rész megy E iv első lapjaig, a 2-kon kezdődik a második rész, megy H iv 3-ik levele 1. lapjaig, ott következik a harmadik rész, mely tanit: A KERESZT FELŐL VALO GONOSZ ERTELEMről, Es auual valo gonosz eletrol és az apro Gyermekezékneec megkeresztelésekről, Miert nem kell őket megkeresztelni. A negyedik rész tart a Q iv 6-ik levele 1. lapjaig, a 2-kon kezdődik az ötödik rész a V iv 6-ik leveleig, ah ol így végződik: Amen. Az utolsó lapon: COLOSVAROT Nyomtatott Heltai Gáspár által 1. 5. 7. 0. Esztendoben.

XXXII.

Czím.

EPISTOLA AD ECCLESIAS POLONICAS, super quaestione de Regno millenario Jesu Christi hic in terris. Albae Juliae 1570. M. S. ¹⁾

XXXIII.

Czímlap.

AZ EGY ÖMAGATOL VALO FELSEGES ISTENRŐL ES AZ Ő IGAZ FIARÓL, a Nazareti Iesusrol, az igaz Messiasrol, A szent irasbol vött Vallastéttel: ²⁾ Mellyben a Papanac és a Papazóknac minden okoskodassoc es hamis magyarázattioc megfeitetnec. DAVID Ferentztől, a megfeszített Iesus Christusnac szolgálialtol irattatot.

I. Corinth. 1.

Mü pedig a Christust predicallyuc, A ki a Sidoknak botrankozás, A Görögökneec pedig bolondság, A hiuatalos Sidóknac és Görögekneec kedig a

¹⁾ *Christophori Chr. Sandii etc. Bibliotheca Antitrinitariorum etc. Freistadii . . . die 10c LXXXIV. 56. i. Dávid F. művének írja Bock, Historia Antitrinitariorum . . . Pars Prima, 1774. 240—241. ll. szintén s hivatkozik Fabricius Jánosra [Histor. Biblioth. p. II. p. 78] Czvittingerre [Specim. Hung. liter. p. 113.] Seivert . . . nyomtatásban jelentnek írja . . . 67. l. Én nem ismerem; ez „Irodalmi Emlékek“ teljességeért azonban ide soroztam.*

²⁾ Czímlappal és ajánló-levéllel 31. 4-drét iven. Megvan a székelykereszturi unitárius középtanoda Jakab Elek-féle könyvtárában egybekötve ugyanazon évi ápril 22. Békes Gáspárnak ajánlott következő szám alatti könyvvel.

Christust, Istennek hatalmat és bölzséget. [?] KOLOSVAROT M. D. LXXI. esztendőben.

A czímlap belső oldalán e figyelmeztetés van:

E CIKELEKRŐL TALALSZ tanusagot e Könyuetskében. I. Az Atya Istentől . . . s így tovább II., III., IV., V., VI. pont alatt.

Ajánló-levél eleje:

AZ NAGYSAGOS VRNAC HAGYMASSI CHRISTOFNAC, a középső Szolnoc Varmegyének Hispanynac, és Ország Tanaczanac etc.

Vége:

Amen. Gyula Feieruarot, a Nazareti Iesusnac, az igaz Isten Fianac születesse vtan 1571 esztendőben, Martiusnac 25 napon, Melly napon is szent Lélektől a szüz Mariának méhében fogantattot. Te Nagysagodnac szegény szolgália: A megfeszült Iesus Christusban DAVID Ferentz.

Ezentúl, fél tiszta lap után következik a munka:

MELIUS PETERNEC, ES CAROLI PETERNEC ¹⁾ KAROMLO IRASOC ellen rövid felelet, Az Istennek tiszta igeiéből vétetet és rendeltettet.

ELSŐ RESZE.

A mű hitünknek fundamentoma, mellyben az örök élet helyezettöt, A Prophetáknac es Apostoloknac irassabol vétettöt.

Kezdeté ez:

HOGY LEGYEN az Isten . . . sat.

E rész a Cij lapig terjed. Ezután következik:

E KÖNYVETSKENEC MASODIC RESZE, mely a K-ív ötödik leveleig terjed. Ezután következik: E KÖNYVETSKENEC HARMADIK RESZE, mely tart Mm-iv negyedik leveleig, bezárja a: VEGZŐ BESZÉD . . . utolsó szava: Amen.

XXXIV.

Czímlap.

AZ EGY ATTIA ISTENNEC, ES AZ Ő ALDOT SZENT FIANAC, AZ IESUS CHRISTUSNAC Istenségekről igaz vallástétel, ²⁾ a Prophetac és Apostoloknac irassinac igaz folyassa szerént irattatot. DÁVID FERENCZ-től, a megfeszített Iesus Christusnac szolgálaitol. Caroli Peternecc, ³⁾ és Melius Peternecc okoskodassinac ellene vetettet.

PSALM. LXXXI. Ne légyen üdegen Istened, Es más Istent ne tisztely. COLOSVAROT MDLXXI. esztendőben.

¹⁾ Károlyinak ily című művére vonatkozik Dávid Ferencz: *Az egész világon való keresztyéneknek vallások az egy igaz Isten felől, a ki Atya, Fiu és Szentlélek*, sat.

²⁾ Czímlappal és ajánló-levéllel 20 4-drét íven. Megvan a székely-kereszturi unitárius középtanodai *Jakab Elek*-féle, úgy a kolozsvári unitárius főtanodai könyvtárban.

³⁾ Vonatkozás 1570, Debreczenben megjelent ily című művére: *Az egy igaz Istentől és az Jézus Krisztusnak örök Istenségéről és Fiuságáról való Prédikációk* sat.

A címlap belső oldala üres; a második levelen van az ajánló-levél:

A NAGYSAGOS CHORNYATI BEKES GÁSPARNAC, Az egy nyihai II. IANOS Kiraly Komornyikanac, és Tanácsánac, Fogaras Tartomanynac öröckes Wra-nac etc. a dücsösegnec Attiatol a Christus által keuanom a bölczessegnec és értelemnec Lelket, minden iauaiual egyetemben.

A négy levélre terjedő s r n n j j számmal jelölt ajánló-levél vége:
Amen. Feieruarot 22. April 1571.

Te Nagysag. Szolgaia a megfeszült Iesus Christusban.
Dauid Ferentz.

Egy tisztán hagyott levél után következik a munka az elébbi cím ismétlése utdn ily kezdettel:

MINDEN GYŐZEDELménéec reméneget a Caroli Peter e pontban hely-
hesztette . . . sat.

Mint az Nn ív lapon látható, I—VI. részből áll, végződik Károlyi Péter I—XV. Calumniája czáfolásával a H n j levelen. Nn ívvel kezdődése mutatja, hogy az elébbivel, melyet Dávid Ferencz márczius 25-én Hagymási Kristófnak ajánlott, egyszerre nyomtatott, tehát ugyszólva egy munkának mondható.

A végző szók ezek:

Amen, Ugy legyen. [?]

XXXV.

Címlap.

LITTERAE CONVOCATORIAE una cum Propositionibus in Synodo Vasar-helyina disputandis ad diem 20 mensis 7-bris huius Anni MDLXXI. A Pasto-ribus et Ministris Ecclesiarum in Transyluanis, qui in cognitione Doctrinae unius veri et Altissimi Dei consentiant. Claudiopoli etc. Excudebat Gaspar Heltus. Subscriptio :

Franciscus Davidis, etc. frater vester. ¹⁾

XXXVI.

Cím.

DE IUSTITIA. ²⁾

¹⁾ *Fosztó-Uzoni* kézirati Egyháztört. I. köt. 240. l. 4-edrétnek írja, de sem tartalmáról, sem terjedelméről nem szól. *Kénosi Tózsér János* szerint 10 pontból álló vitatétel volt mellékelve. Dávid F. műve. A szövegben erről és az 1570: sept 5-ki vásárhelyi vitatételekről bővebben.

²⁾ Ennek emléke Palaeologus Jakab művei jegyzékében, III. és X. pont alatt van fentartva ily alakban:

III. Ad Quaesita pro Thesibus ad Dissolutionem Quaestionis pro **Justitia** Reverendi D. Francisci Davidis et D. Nicolai Parutae. Claudiopoli 1. febr. 1573. MS.

X. Examinatio Scripti Reverendi D. Francisci Davidis de **Justitia**. MS. Collectio Mscriptor. Minor. C. Jos. Kemény, Tom xxiv. II. rész 9—10 ll. *Fosztó-Uzoni* Dávid F. e művét kéziratnak és IX-diknek mondja: Unitárius Tört. I. köt. 241. l.

XXXVII.

Czím.

THESES TRES, ¹⁾ quas Franciscus Davidis in aedibus suis in quorundam praesentia caepit quaerere. [*Kézirat*]

E tételek voltak 1. An Christus, cum ab Apostolis non fuerit dictus Deus, posset absolute dici Deus? 2. An posset invocari in precibus? 3. An Justificatio et Praedestinatio talis credi deberet, qualem esse Lutherus et Calvinus scripserunt? An Iesus si mortuus non fuisset, potuisset esse Christus?

XXXVIII.

Czímlap.

LIBELLUS PARVUS XXX. Thesibus Blandratae oppositus, in quo disse-ritur Iesum Christum vocari nunc non posse Deum, cum non sit verus Deus; Iesum invocari non posse in precibus; Iustificationem et Praedestinationem a Luthero et Calvino male fuisse intellectas; ²⁾ de Regno ejus Messiae, quem fore Prophetae divinarunt, qui esset Jesus Christus. Anno 1578. in lucem emissus. ³⁾

XXXIX.

Articuli Synodi Thordanae ad diem 24. febr. indictae A. 1579.

1. *Propagationem Doctrinae* coelestis et studium Inquisitionis veritatis verbi Divini Ministris commendatam esse iis verbis docemur Mal. 2. 6. *Labia Sacerdotis custodiunt scientiam, et legem inquirent ex ore ejus.* Mandatum igitur Dei, et ratio Officii nostri, et testimonium Conscientiae nostrae bonum cogit nos, ne talentum nobis commodatum sub terram fodiamus instar servi infidelis Math. 25. Luc. 19. verum illo operemur et lucremur Domino, qui illud nobis commodavit et concredidit.

2. *Nullam legitimam* mundus tumultuandi causam habet contra eos, qui variis erroribus sepultam veritatem in lucem proferre contendunt. Quemadmodum enim tempora lucis et tenebrarum esse cognoscuntur periodo

¹⁾ Defensio Francisci Davidis sat. XLVI. levél 2-ik oldalán. *Sandii*: Biblioth. Antitrinitarior. 56. l. Ezen író így közli: Theses tres: quibus ferme xxx. Theses Blandratam opposuisse testis est Palaeologus. Confer Judicium Ecclesiar. Polonicar. 232. lap. [*Nincs megmondva: honnan, minő kiadásból van az idézés?*]. Bock is így említi: Histor. Antitrinitar. Pars I. 241 l.

²⁾ *Fosztó-Uzoni Istvánnál*: Unitár. Egyháztört. I. r. 244 l. csak eddig terjed a könyv címe, így van *Sandiusnál* is: Biblioth. Antitrinitarior etc. 56. l. E teljesebb címet én még csak *Bocknál* láttam: Histor. Antitrinitar. 241. l. A könyvet nem ismerem.

³⁾ *Friderici Samuelis Bock* Histor. Antitrinitariorum I. köt. I. r. 241. l.

absconsionis et revelationis; sic momenta et horae, quibus accensa veritas instar ignis ardeat, cujus flammis teste Christo Luc. 12. Apol. 20. nemo extinguere potest, ut ligato Satana, Sol, Luna et Stellae claritate sua illustrent orbem.

3. Talia rerum initia et progressus, cum Deus omnium Opifex in ipsam naturam imposuerit, cui mirum esse potest, si a parvis initiis ad majora sit progressus? Caeci sanati Historia, de iis et similibus nos docere potest. Ille enim per Christum illuminatus primum a longe homines quasi arbores vidit, postea vero magis recepto visu, non a longe tanquam arbores, sed homines ipsos esse cognovit, objecta et species eorum inter se discernens.

4. Multa, quae fuerunt vera et aperta, docente magistro nostro Christo, primo quoque tempore ipsis apostolis minus cognita, testantibus evangelistis, *Ipsi non intellexerunt*. Item: *Et haec abscondita fuerunt ab oculis eorum*. Matth. 15. Luc. 18. Ut igitur nemo pius ipsum Deum, qui ex confusa et indigesta mole omnia eduxit, seu lucem e tenebris splendescere fecit, distributis singulis speciebus in suas classes, Innovationis merito accusabit, neque Christum et Apostolos condemnabit: Sic et eos, qui in depellendis Anti-Xti tenebris laborant, nullo Juris praetextu paenis subjiciendos esse declarabit. Tales enim non innovant, verum quae falsa interpretatione et superstitionibus involutae et in obscurum sepultae fuerunt, ea pristino suo nitori restituere conantur et in suas sedes avitas reponunt.

5. Caepimus Dei beneficio Trinitatem impugnare, et eam verbo Dei minus consentaneam esse demonstravimus; Unum verum Deum Patrem Xti, non tres simul esse Patrem, Filium et Spiritum Sanctum aperte fassi sumus, eandem constanter retinemus Doctrinam, et in ea nos perseverare velle asserimus. Hanc notitiam Dei quum sequatur *Fides, Cultus et Invocatio*, quae unius Dei propriae sunt, in alium salvo Ipsius honore et gloria transferre non posse intelligimus. Verbum enim Dei semper inter Deum Patrem et Xtum distingvit. Quae Pater filio tradidit, in ipso agnoscimus, quae vero non tradidit, Patri eripienda esse minime censemus. Cum jam olim per nos unius Dei notitiam Auditoribus nostris propositam retineamus, et illud fundamentum semel jactum exaedificemus, igitur Innovationis nos accusari illegitime omnibus notum esse volumus et manifestamus.

6. Divinae huic notitiae conjungendam esse pietatem morum et studium obedientiae Praeceptorum Dei censemus. Frustra enim is, qui factis Deum abnegat, se Deum nosse fatebitur, et frustra se in Christo esse et vivere dicit, qui in luce non ambulat, et eam viam, quam Xtus proposuit, non ingreditur; manifeste enim Xtus praecipit: *Quod ego feci et docui, hoc facite et docete*. Et Paulus: *Estote imitatores mei, sicut ego sum Xti*. Et: *Non omnis, qui dicit mihi: Domine, Domine! intrabit in Regnum Coelorum*.

7. Operibus igitur Charitatis omnibus piis insistendum esse contendimus, eam enim veram esse censemus Fidem, quae per opera ex dilectione efficax est, hisque consummatur, ut Paulus et Jacobus docuit.

8. Publicas preces in Ecclesiis nostris pro Regibus et omnibus, qui in sublimitate constituti sunt, retinendas esse velimus et illis debitam praestandam esse obedientiam ex verbo Dei agnoscimus, omnesque admo-

nemus, ut fidem bonam ostendant; et Doctrinam salvatoris nostri Dei in omnibus ornent.

9. Impostores et sceleratae vitae Ministros e coetu nostro profligamus. E quorum numero Balthasar Sz. Páli est, Elias Borgias et Gallus Fejérdi. At ut Magistratus eos puniat, humiliter petimus. Indigni enim sunt, qui Ministerio fungantur, cum scortationibus, ebrietate et aliis vitiis Ecclesiam Dei contaminaverunt. De quibus autem vel suspicio saltem mala est, si se non purgaverint usque ad futuram Synodum, palam nos illos pellere velle ex coetu nostro profiteamur.

10. Deus Pater Gloriam et Xti det omnibus diligenter inquirentibus voluntatem suam, spiritum illuminationis et iudicii, quod verbum Dei, quod Lucerna pedum nostrorum est, firmiter retineamus, et in eo perseveremus, mysteria Sapientiae illius inquireamus, inquisita amemus, tueamur et promoveamus, ut Deo nostro per omnia placeamus, ac nos ipsos in *Hostiam gratam et acceptabilem per Xtum exhibeamus*. Amen.

Franciscus Davidis Superintendens, frater vester
in Domino. m. pr. ¹⁾

XL.

CONFESSIO FRANCISCI DAVIDIS DE IESU CHRISTO

quam ex carcere exhibuit Regnicolis, paulo ante mortem Thordae, in Transylvania, in conuentu regni: 17. April. ²⁾ Anno 1579.

IESUM Christum Messiam promissum, filium Dei in plenitudine temporis exhibitum, non natura, sed officio Deum fuisse, fateor, qui iuxta oracula prophetarum, et sui ipsius Doctrinam, virtute patris docuit, miracula fecit et consumavit. Cuius honor, gloria, potestas et quicquid habuit, ab vnico Deo patre pendet. Et filium in eo coli et honorari voluit, vt verbum et doctrina illius obseruetur, et cognoscatur ab ipso Deo constitutum esse, iudicem viuorum et mortuorum, doctorem iustitiae, monstratorem viae, vitaeque datorem obedientibus, et expectantibus aduentum ipsius, et qui habeat potestatem aperiendi et claudendi libros vitae et mortis.

Futurum vero esse, vt omnia illi subijciantur: cum Sathana ligato in profundo maris, et nouissime tandem destructa morte. Haec in Christo et per Christum nobis collata sunt, et per mortem eius obsignata scriptura

¹⁾ *Fosztó-Uzoni* kézirati Unitárius Egyháztörténete I. köt. 246—248. ll. Nincs megjegyezve, mily nyelven volt írva; hihetően magyarul; az sem tűnik ki, hogy ez püspöki előterjesztés-e a zsinathoz? vagy annak végzései? Előterjesztésnek mutatja az alak s igazolni látszik azon zsinati meghívó levél szelleme és tartalma is, mely látható: *Egyháztört. Emlékek*. I. Oklevelek . . . XV. száma alatt.

²⁾ A DEFENSIO FRANCISCI DAVIDIS sat. című könyv irói ápr. 27-kére teszik a XLV. levél 2-ik oldalán. Ez országgyűlés és törvényei maig felfödözve nincsenek. 1578-n ápril 27., május 5. volt orsz. gyűl. Kolozsváratt, a hol az újítók ellen szigorú törvény hozatott. Vajjon nem erre volt beadva Dávid F. ezen *Hitvallása* s az 1579. helyett nem 1578. értendő?

sacra docet. At illum vel eundem Deum cum patre, vel aequalem illi constitutum esse, nego, cum sit opinio Papistica, et scripturis sacris contraria.

Quomodo vero in coelis regnet, quomodo intercedat, quomodo non: ex scripturae sacrae testimonijs contradictorijs, videlicet: *Rogabo patrem — Mittam alium aduocatum*, et: *Homo Iesus Christus est aduocatus noster — Regnat et regnabit* — hac ratione concilio. Quemadmodum haec in terris consumauit, hac ratione in coelis nunc non fieri, sed semel facta oblatione, sanctos in perpetuum consumasse, et semel facta oratione in terris, omnibus credituris et sequentibus verbum illius, prodesse, vt ipsemet Ioa. 17. v. 20. declarat, inquiens: *Non pro eis tantum rogo, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me.* Illud est iuge sacrificium Christi, illa astatio, et interpellatio Iesu Christi; illud est perpetuum foedus, quod Deus pater nobiscum pepigit, per Iesum Christum, quod durare debet. Illud est, quod per Christum dicimur offerre preces, non quod nunc genu flectat, aut alia longa oratione vtetur ad patrem. Hae vero phrases: *intercedere, interpellare, orare* et similes, interpretandae sunt secundum analogiam scripturae sacrae, et non secundum cogitationes humanas. Simpliciter enim Deus, qui ubique est, et omnia videt et audit, Mediatore non opus habet, sed propter nostri consolationem dicuntur, quia calamitas, et afflictio sanctorum, coniuncta est cum ipso capite Christo, nunc in coelis existenti, vt ipsi quoque odio habeant eos, quos odit Deus, et bene cupiant ijs, quos amat Deus. Neque enim, si secundum morem humanum, intelligendae essent, consequeretur, Christum inuocandum esse. Summa: Quidquid scriptura sacra, de Christo nobis tradit, reuerenter amplector et ei tribuo. Verum illum, aut eundem esse Deum cum patre, aut illi aequalem, contra veritatem fateri non possum, nec opera creationis, conservationis, honoris et gloriae, quae solius patris sunt, illi eripere, et filio tribuere, sed differentiam obseruare, vt ille sit Deus, ex quo omnia, filius autem Dei, per quem omnia, in reparatione, reconciliatione, regeneratione, idque per sanguinem, per crucem et per mortem. ¹⁾

XLI.

Czím.

DE NON INVOCANDO JESU CHRISTO IN PRECIBUS SACRIS.

Theses Francisci Davidis, propositae Fausto Socino ²⁾ 1579.

Fontosságukért szó szerint ide igtatom.

¹⁾ Kiadatott ily czímű könyvben: REFVTATIO SCRIPTI PETRI CAROLII editi Wittebergae, scripta a IOANNE SOMMERO PIRNENSI, Lectore Scholae Claudiopolitanae in Transyluania . . . INGOLSTADII. Ex officina Petri Rauisii Anno MDLXXVII az *Előszó* végén. Emliti *Bod Péter*, Magyar Athenás . . . 60. l. *Seivert* . . . Nachrichten sat. 71. l. ő a keltezést tévesnek véli azon okból, hogy Blandrata körlevele szerint a zsinat apr. 26-n volt. De ő téved. Dávid F. e *Hitvallást* az országgyűléshez adta be; veje, Sommer János teljesen megbízható tanu.

²⁾ Ily czímű 4-drétű könyv I—II. lapjáról: DEFENSIO FRANCISCI DAVIDIS IN NEGOTIO DE NON INVOCANDO IESU CHRISTO IN PRECIBVS. Jelszava: Deut. 6. w. 13. et 10 w. 20. Math. 4 w. 10. *Dominum Deum tuum adorabis et illi soli seruies.*

Quandocunque vocabulum inuocationis accipitur pro cultu et fiducia, qua a Deo petimus bona corporalia et spiritualia, Iesu Christo inuocationem tribui in Scriptura sacra non legi, et Iesus Christus inuocari nec debet, nec potest propter has causas:

I. Dei mandatum extat seuerissimum, extra Deum patrem, creatorem caeli et terrae, neminem inuocandum esse.

II. Christum Magistrum veritatis docuisse neminem inuocandum esse praeter patrem coelestem.

III. Inuocatio vera esse definitur, quae fit in spiritu et veritate ad patrem. Ergo falsa est, quae fit ad filium.

III. Formulae orationis directae, non ad Christum, sed ad patrem referuntur.

Impressum in aula Basiliensi Anno MD. X. XXXI. Emliti *Bock*: Historia Antitrinitariorum Pars I. 240. l. *Sandius*: Bibliotheca Antitrinitariorum sat. 57. lapján. Tudásom szerint egy példány csak a kolozsvári unitárius főtanodai könyvtárban van. Socini Fausto Dávid F. halála után kiadott ily című művében: Responsio prior ad Theses duas Francisci Davidis de non invocando Christo, edita A. 1595. [*Sandius* . . . 65. 69. ll.] annak 2-ik kiadásában [DE IESV CHRISTI INVOCATIONE Disputatio sat. Racoviae . . . 1626.] valamint összes művei között a BIBLIOTHECA FRATRVM POLONORVM sat. című 1656. után megjelent könyv 713. lapján így adta elé Dávid F. ezen vitatételeit:

DE NON INVOCANDO I. CHR. in precibus sacris Theses FRANCISCI DAVIDIS propositae F. Socino.

THESIS I. Quandocunque vocabulum Invocationis accipitur pro cultu et fiducia, qua a Deo petimus bona corporalia, et spiritualia, Christo Invocationem tribui in scripturis sacris non legi.

TH. II. Christus invocari nec debet, nec potest, propter has causas.

CAUSAE. *Primo*. Mandatum Dei severum extat, extra Deum patrem creatorem coeli et terrae neminem invocandum esse. *Secundo*. Neminem invocandum esse praeter patrem coelestem, Christum magistrum veritatis docuisse. *Tertio*. Inuocatio vera esse definitur, quae fit in spiritu et veritate ad patrem. Ergo falsa, quae fit ad filium. *Quarto*. Formulae orationis directae non ad Christum, sed ad patrem referuntur. Végén így szól: Absoluta est haec de IESV CHRISTI invocatione Disputatio anno ipsius CHRISTI nati 1579. mense maio, Claudiopoli in Transylvania [*Racovi kiadás* 1626. 375. l.] Előbocsátott mentegető leveleiben Socini úgy nyilatkozik, hogy első szerkesztményéhez nevét nem adta oda, később bővebben kidolgozta. Az ellene irt DEFENSIO sat. című műből kitűnik, hogy a Dávid F. és Socini közötti írásbeli vitának nem ily alakja volt, ezt Socini tetszése szerint hozta ily rendszerbe; Dávid F. már akkor nem élt, ezeket nem látta, rájuk észrevételt nem tehetett; s én alig tartom hihetőnek, a mit Socini a bevezetésben ír, hogy ő Dávid F.-nek életében azt irhatta volna, hogy a *gyermekektől tanulhat*. [*Racovi kiadás* 274. l.]

Socini Fausto ezen tényelőadásából került be Fabricius és Bock, sőt Seivert művébe is, hogy Dávid F.-nek THESES DVO de non invocando Christo sat. című műve lett volna. [*Fabr. Hist. Biblioth. II. r. 64. l. Bock . . . Hist. Antitr. II. r. 444. l. Seivert Nachrichten . . . 69. l.*] Nem volt. Socini önkényesen készült szövegezései nem lehetnek irányadók. Én a Krisztus nem imádása vitakérdésében a DEFENSIO című műben látható I—IV. vitatételt tartom Dávid F. egyedül hiteles művének és minden továbbiak alapjának.

S. Fausto összes művei közt van továbbá ily című:

THESES, Quibus *Francisci Davidis* sententia de Christi munere explicatur, una cum Antithesibus [ez is mindjárt említetni fog] Ecclesiae a Fausto Socino conscriptis et illustrissimo Transylvaniae Principi, Christophoro Bathoreo oblatis [*Biblioth. Fratr. Pol. 801—803. ll.*] Ebben Dávid F.-nek a Krisz-

XLII.

Czím.

FRANCISCI DAVIDIS CONFUTATIO RESPONSIONIS FAUSTINAE. 1579. ¹⁾

tus nem imádását illető írásaiból Socini 1—15. tételt kiválasztott, rá ugyanannyi ellentételt irt s a Krisztus nem imádásáról szóló művek számát [Dávid F. nevéhez fűzve] evvel is szaporította. [Megemliti ezt Sandius is . . . 72. l. Bock . . . II. r. 844. 846. ll.]

Ugyan Socininak van egy bővebb kivonata ily cím alatt:

ANTITHESES EX Disputatione de Invocatione Christi inter *Faustum Socium Senensem* et FRANCISCUM DAVIDIS habita, ab ipso Socino collectae [Biblioth. Fratr. Pol. 799—801. ll.] Itt ő 33. tételt választott ki s avval saját ugyanannyi ellentételét állította szembe, így:

Dávid F. tételei:

1.

Quandocunque vocabulum Invocationis pro cultu et fiducia accipitur, qua petimus a Deo bona corporalia et spiritualia, Christo invocationem in scriptura sacra attributam fuisse non legitur.

2.

Christus invocari nec debet, nec potest.

s így tovább [Emliti Sandius is . . . 71. l. Bock, idézett műve II. r. 844. 846. ll.]

Készített S. Fausto egy töredéket is Dávid F. említett írásaiból s ahhoz is saját feleleteit csatolta ily cím alatt:

Fragmenta Responisionis fusioris, quam Faustus S. parabat ad Francisci Davidis de Christo non invocando Scriptum. [Biblioth. Fratr. Polonor. 777—797. ll.] t. i. a dolog könnyebb megérthetése végett Fejezetekre [Caput]

osztotta Dávid F. művét s azokhoz egyenként utána tette a maga ellenészrevételeit, a mik az imént említett könyvben kiadattak ily sorban s alakban:

Caput I. Kezdete ez: In probandis vel improbandis . . . [Teljes] 777=778, ll.

„ II. „ „ At videamus, an ipsum . . . [Egy része hiányzik.] 779—787. ll.

„ III. „ „ Qui cognominant nomen tuum . . . [Teljes] 787=790. ll.

„ IV. „ „ Nunc videamus . . . [Egy része hiányzik] 790—792. ll.

„ V. „ . . . [Nagy része hiányzik] kezdete ez . . . persistat, optas. Jam vero sat. 792—794. ll.

„ VI. „ „ [Hiányos] kezdete ez . . . ruisse non manifestus est . . . 794—797. ll. [A többi elveszett]. Sandius azt jegyzi meg ezekről, hogy a többi fejezetek elvesztek. [Biblioth. Antitrinitar. . . . 71. l.]

¹⁾ Látható az elébbi szám alatti könyvben V—XXIV. lapokan: betölt 19 4-drét levelet = $4\frac{3}{4}$ ívet. Emliti Bock: Histor. Antitrinitar. Pars. I. 240. l. Sandius: Biblioth. Antitrinitarior. című műve 57. lapján így: Confutatio responisionis Faustinae, i. e. eorum, quae Faustus Socinus Thesibus [Fr. D.] opposuit. Liber is una cum proxime praecedenti opusculo impressus est in Defensione Francisci Davidis in negotio de non invocando Jesu Christo in precibus, opera Jacobi Palaeologi, Matthiae Glirii et Davidis, Francisci Davidis filii, in lucem emissa a. 1580 in 8-o . . . A kezemnél levő 2-ik kiadás.

XLIII.

[*Három apochriphum.*]

Czím.

QVAESTIONES NONNVLLAE. ¹⁾.

XLIV.

THESES XVI.

Első: Homo ille Jesus Nazarenus Mariae Josephi filius ex ejusdem Josephi semine conceptus et natus sit, quacunq̄ue tandem ratione necesse est, si volumus eum Messiam esse in Veteri Testamento a Deo promissum. . . .

Utolsó: Quam ob rem Jesu Christo in quiete sua placide versante; nihil nos ab eo nunc juvari apud Deum vel credamus, vel curemus, nisi quatenus dum hic inter nos fuit, salutis viam nobis ostendit, et ad Deum accedendi modum docuit, donec ad nos regnum accepturus revertens, vere

¹⁾ Ez nem Dávid F.-é; midőn ő már nem élt s magát nem védhette, Socini Fausto neve alatt akkor hozattak forgalomba munkái között, *Biblioth. Fratr. Polonor.* című könyv 797—199. lapjain. A DEFENSIO című könyv írói a végre költöttek mondják, hogy Dávid F. emlékezetét meggyülöltessék . . . XLIII. levél 3-ik lap.

Quaestiones nonnullae FRANCISCI DAVIDIS et ad eas FAVSTI SOCINI responsio.

1. An in verbo Dei sint aliqua ipsius Dei epitheta ejus essentiam describentia? — — —

2. Divinitas Dei communicata creaturis qualis sit? — — —

3. An divinitas communicata creaturis sit perpetua et immutabilis? — — —

4. Cum Deus dicatur hoc vel illud per media fecisse, quomodo intelligendum?

Erre Dávid F. állítólag ezt felelte: Deus cum omnium sit fons et origo, et ipse omnia faciat per se, per media aliter facere non dicitur, quam suam virtutem in illis et per illa exerere, quae actiones in mediis magis formam et modum agendi explicant, quam illius actionis efficaciam.

5. Vocabulum „Patris“ cum Deo tribuiter an sit nomen naturae vel affectionis? — — —

6. Quomodo Deus solus servare, conservare, justificare et regnare dicatur, cum tamen alii quoque haec facere dicantur?

Erre Dávid F. ezt felelte: Deus solus tanquam origo et prima causa, haec omnia facit et ob eam rem merito ipsi soli ascribitur. Caeteri, qui idem facere dicuntur, tanquam ipsius ministri, et instrumenta quaedam ea omnia facere sunt dicendi.

7. Quidnam sit imago illa Dei, ad quam primus homo conditus fuisse dicitur? — — —

Reliqua non absolvit auctor.

Emliti *Bock*: Hist. Antitr. I. r. 240. I. II. r. 846. I. *Seivert* . . . Nachrichten . . . 69. I. *Sandius* . . . a Socini művei között 71. I.

habendum veniat, et in hoc modo personaliter praesens, nos Dei veritate foveat atque sustentet. Interim ad Deum ipsum solum nulla Christi praesente alia ope aut potestate confisi, perpetuo confugiamus. Amen. ¹⁾

XLV.

DE DUALITATE TRACTATUS IN TRIA CAPITA DISTINCTVS,

Cui adtextus est: Tractatus II. quod unus solus Deus Israelis, Pater Christi, et nullus alius inuocandus sit, continens Theses XVI. in generali Synodo Thordana [1579. 26. Aprilis] propositas. Tractatus III. Observationes in theses IX. Ge. Blandratae. ²⁾

¹⁾ *Seivert*: Nachrichten . . . 70. l. szerint e vitatételeket Blandrata a Socini Fausto által készitetett XIII. ellentétellel együtt megküldötte az unitárius papoknak az „Oklevelek“ xv. száma alatti körlevélben. A DEFENSIO írói költöttek [*supposititias*] mondják. Én művem teljességeért említettem meg, Dávid F. ellenében annak bizonyító erőt nem tulajdonítva.

²⁾ *Bock S.* Histor. Antitrinitar. I. r. 241. l. Ez értekezés tárgyát tevő XVI. vitatételt közölte *Lampe*: Histor. Eccl. Reform. sat. 306--311. ll. a forrás és indok ily megjelölésével: Addere hic iuvat Theses inter utrosque hos hostes nominis Christi [*érti Blandratát és Dávid F.-et*] controversas, prout in Ms. a Clarissimo Helmeccio communicato sunt expressae, una tantum alterave litura intercedente, cui utcumque per voces lineola subductas consulere quaesvimus. . . Csekély hitelességű forrás.

Emliti *Sandius* is: Biblioth. Antitrinitarior. 56. l.

Seivert Dávid Ferenczének mondja e művet s czímét is így adja elé két különbséggel 1. hogy a zsinat napja [*ápril 26.*], nála nincs meghatározva; 2. nem említi, hogy a felelet Dávid F. által Blandrata [*ix.*] vitatételeire volt téve. Nachrichten . . . 69. l.

Én ezt apocryphnek tartom, s itt, művem végén, csak annak teljességeért említettem meg, kritikai hitelességet Dávid F. ellenében neki nem tulajdonítva.

I.

Vestris humanitatibus

addictus Franciscus
Davidis.

II.

Gratias tuas per incrementum per Christum a deo patre p-
sentem, de rebus privatis et publicis scripsi ad Dominum
Admiralem sane amice tuo vir humanissime expectantia adhibita
sed quod de causa protractus sis ignoreo, illud velim
in causa tua confidere, quod poeta inquit,
illud moras non dicit differre poteris. Porro
frater Rhyssus misit apud me de filiis suis
quod apud me est, illi gratiam ex tuis affaris
per me aut nihil dicit providendum esse
illi si quomodo instaretur promoveri posset po-
tere enim illi libenter et quod haberet in illa
infirmaret, Rhyssorum dicitur enim
tabellam illam non minus impedit.

Recepimus Sept 26 apud me Jani 9

S S →

Franciscus Davidis
tuis ex quibus.

III.

Declarata pariter in humanitate
in signis predictis et in d. Christi
anno primo, vero postea Eusebio
Lutherano suo patris in loco
Francisco

IV.

Idem qui supra manu
propria d. *)
Nr. 662 *)

Franciscus Davidis Supra
pens d.